

Újvárad

Ára 9,50 lej, 750 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Selyem Zsuzsa
Kutyák és angyalok
Pilinszknél

Viorel Marineasa
Óvodai segédkönyv

Simon Judit
Valami furcsa pompa

2021
Szeptember

Irodalom

- 4 Láng Orsolya
Charles Baudelaire:
Az albatrosz (*vers*)
- 6 Nemes Z. Márió
A költő és a víz (*vers*)
- 7 Somogyi Tibor
Nem egy hétköznap (*próza*)
- 9 Nagy Hajnal Csilla
Mindeközben a nélkülözésről
(*vers*)
- 11 Kelecsényi László
Bűnangyal (*regényrészlet*)
- 16 Kulcsár Edmond
GIF; metszet piériából;
az egyensúlyról (*vers*)

Esszé

- 16 Selyem Zsuzsa
„Gyönyörűek vagyunk”
– kutyák és angyalok
Pilinszknél

Galéria

- 22 Zuh Deodáth
Részben az egész. 25 éves
az Élesdi Művésztelep
A közös alkotás tartja
a virtuális falakat

Portré

- 32 Molnár Judit
Az egóból sikeresen átléptem
az ököba
- 33 Orlando Balas
határvonal (borderline);
látóhatár (linia orizontului);
zöld (verde) (*vers*)

Tandem

- 33 Magyari Sára,
Covaciu Norbert
Iskola – férfiak nélkül

Dialog/Párbeszéd

- 36 Viorel Marineasa
Óvodai segédkönyv
(Memorator de grădiniță)

Társadalom

- 40 Hegyi Réka
Mindennapi pedagógiák

Kultúra

- 43 Biró Árpád Levente
Egyházművészeti kiállítás
a Római Katolikus Püspöki
Palotában
- 46 Fekete Ágnes
Mindig táncolok – Interjú Góbi
Rita táncművész, koreográfus,
táncpedagógussal
- 46 Hegyi Réka
TIFF huszadszor – vissza
a moziba!
- 50 Albu-Balogh Andrea
Kortárs klasszikusaink:
Székely János – Írni akart
a saját törvényei szerint
- 54 Székely János
Utcák és szobrok (*vers*)
- 56 Jakó Julianna
Igazkereső író emlékképek
tükrében

Kritika

- 56 Simon Judit
Valami furcsa pompa
– Ifj. Vidnyánszky Rómeó
és Júliája Kolozsváron (*színház*)
- 60 Beretvás Gábor
Megélni az anyaságot (*film*)

Előhívás

- 62 Kőrössi P. József
A Kortárs, ahol nem tudtuk,
civilek vagyunk

Az élesdiség negyedszázada

Ahogy azt lapszámunk borítóoldalai is jelzik, Galéria rovatunk ezúttal nem egy bizonyos művész alkotásait kínálja, egy életpálya vagy annak egy stációja alkotásait. E mostani válogatásunk apropója, hogy huszonöt éves a Sebes Körösvölgyi városban alapított, s azóta következetes kitarással működtetett Élesdi Művésztelep, ami bátran nevezhető a közelmúlt egyik legfontosabb kortárművészeti kezdeményezésének itt, Biharországban. Méghozzá egy olyan településen voltak képesek a fiatal művészek a kilencvenes évek derekán hagyományt teremteni, s azt újabb alkotó nemzedékeknek a lehetőségek stafétabotjaként tovább adni, ahol a közeg, a kulturális háttér nem feltétlenül volt alkalmas korszerű, modern műteremtésre.

Végső soron az ideális feltételeket maguk a fiatal festők, grafikusok jelentették és jelentik, akik néhány nyári hetüket itt töltik, műveket hoznak létre, dolgoznak, kapcsolatba kerülve nem csupán egymással, hanem a változatos természeti és urbánus környezettel. Kétfajta táj határvidékén, etnikai és társadalmi diverzitásban. Van is némi ambivalencia az élesdi kezdeményezést méltatva egy helyütt említeni olyan fogalmakat, mint kortárs vizuális művészet, s mellette közösség, hagyomány. De hát mi másra is vállalkozhat egy művész, mint ezek lebontására és újrafogalmazására a maga eszközeivel, stílusában, szemléletével. S talán éppen ettől is olyan izgalmas, ettől működő két és fél évtizede mindaz, amiről feltehetően az alapítók sem gondolták, hogy egy emberöltővel később is folytatódik majd. Ahogy színházi anyagunk szerzője ifj. Vidnyánszky kolozsvári Rómeó és Júlia rendezéséről találóan megjegyzi: az előadás „nem aktualizál, hanem aktuális”. Ugyanezt véljük igaznak az élesdi csoport esetében is, s e vélekedésben megerősítenek az Újvárad művészet rovatában közölt ideai műalkotásaik is. Jelentőségük messze túlmutat a város határain.

A SZERK.

A CÍMLAPON: Furák-Pop László: Cím nélkül. Akril, kollázs, 84×55 cm (részlet)

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Pars pro toto. Tetőcserép töredéke az egykori élesdi Samott és Cserépgyárból. *Fotó: Zuh Deodáth*

Újvárad 2021/7

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

I. évfolyam, 7. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Biró Árpád Levente (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Szabó Anna-Mária (művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Boka László, Kőrössi P. József, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Ujvárossy László
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

Láng Orsolya

Charles Baudelaire: Az albatrosz

közötti vergődés

Az első három strófa epikus je a rabul ejtett, a magasságból a mé esetlen sutaságát. (Az albatrosz hat rövid törzsű tengeri madár; mozd tud repülni, "vitorlázni".)

A költemény két végletet állít szem a magasságot és a mélységet. Az elle jelű értékek kapcsolódnak mindké egyértelműen a kéklő tisztaságot, szabadságot, a szép kalandokat, tartalmú értékeket hordozza. Ez a rának az igazi, éltető eleme, saját goló, kalandokra szálló utas, "a herceg". A metaforák sokasága érzés kifejezője. – "Lenn csa rakozó matrózok vannak; ez

LÁNG ORSOLYA költő, író, vizuális művész, 1987-ben született Szatmárnémetiben, jelenleg Budapesten él.

162

(helyszínelés három lépésben)

1.
észrevétlen tökélye ragadott meg –
benned gondoltam megörökíteni:
mutattam, visszaléptél, én meg utánad,
hogymint fényképezés közben lefotózzalak

aztán arról értesítettél, hogy nem tudsz
megjelölni rajta, nem vagyok megjelölhető
a megörökített tárgycsoporton, amit
benned gondoltam megörökíteni

2.
másnap visszamentem, a parkolósávban
még mindig ott volt a szöveggyűjteményből
kitépett portré, alatta egy másik fecsin a név,
születési és elhalálozási évszám, életrajzi töredék,
valamint egy kerék alatt pépessé robbant alma.

dokumentáltam, majd felvettem a portrét
és betettem a noteszom lapjai közé.
délutánra megszáradt, de némi barnás elszíneződés
és az aszfaltszemcsék nyoma maradt a papíron.

aznap esti beszélgetésünket nem fogom
idézni, kiegészítő magyarázatok nélkül pár év
múlva már én sem érteném, mások figyelmével
meg kár volna visszaélni (pedig épp a filológia és

az irodalom közti sarkalatos különbségről volt szó:
 amíg az egyik a tényszerűség és a pontos
 hivatkozás fejében tudna ölni, a másik attól
 üdvözül, ha a teremtett világon belül kárhozhat
 de a végén kiderült, hogy szépnek találad volna,
 ha az általad megosztott fotó alá odaillesztem
 azt a rólad készült képet, amin fényképezel.
 erre mondtam, hogy egyrészt nem akarok kifele élni,
 másrészt az együttlétet nem megosztható
 mire te: az írás egyrészt kifele,
 másrészt megosztás.

hallgattam, mert azt éreztem, bármit mondanék,
 hinnél nekem. hogy amit nem zár be a kép, az az írás.
 amit az írás magába zár, az ki lesz nyitva. amit az írás
 kinyit, az valóságként zárt. a zárt valóság az a kép.

3.
 nehezen találtam meg a fecnit,
 mert az éjszakai esőt a szél szárította fel.
 amikor negyedszer vizsgáltam végig a parkoló
 kocsik kerekeit, észrevettem, hogy az egyik abroncs
 alá szorult. kipiszkáltam, majd fél arasszal előbbre
 téve lefényképeztem a névvel, a születési és
 elhalálzási évszámmal, az életrajzi töredékkel.
 és elküldtem neked.

a megosztással látható lett a kettőnk felismerése
 közti két nap különbség, a filológusok örülnek majd
 ennek a kis figyelmességnek, az irodalomnak pedig
 semmi köze ehhez – végülis ami kettőnk számára
 körvonalazható, az is csak egy sejtés. hiszen azért
 vannak a jelek, hogy a dolgok helyett állják a sarat.

Nemes Z. Mórió

A költő és a víz

Baudelaire annyira undorodott a természettől, hogy a vizet is csak mesterséges keretek közt tudta elviselni, ezért a tenger, de még egy aprócska tó sem jöhetett szóba, legfeljebb az uszoda vagy mütó. Mintha mindig csak a mintha.

Bár ezen a ponton felmerül bennem a kérdés, hogy mi a helyzet az ivással? Vajon a víz érintkezése az emberi testtel mikor volt annyira mesterséges, hogy végre „enyhet” adhatott a költőnek, nem csupán életet?

Elképzelek egy szomjazó Baudelaire-t. Tiszta forrásból sose.

NEMES Z. MÁRIÓ, költő, kritikus, esztéta. 1982-ben született Ajkán. Legutóbbi kötete: Ektoplaszma (képzőművészeti írások, Symposium, 2020). Budapesten él.

 Irodalom

Somogyi Tibor

Nem egy hétköznapi

Kozákné Víg Zsuzsa rámarkolt, felemelte és szúrta. A kés hegye elmerült a remegő húsban. Egy pillanat után sebesen folytatta a sertésmaradvány vagdalását. Egyre erősödő feszültsége miatt a szúrások és vágások mind erősebbek lettek. Már itthon kellene lenni Lacinak. Biztos a Sanyiek megint elcsábították egy sörre a nyomorultat. Ő meg siet haza, hogy minél előbb fel legyen a hús dolgozva, elkészítthesse párja kedvenc ételét, ha már László-nap van. Pedig úgy örült, hogy végre nem egy hétköznapi. Na, kész. Nagyon sóhajtott. Most már mehet is a hús a sütőbe! Megérdemel egy kis kényeztetést. Bekapcsolta a tévét, kivette az eredetileg a vacsorához vett egyik bort – Merlot, a kedvence – bedobott a szájába egy Tofifee-t és elnyúlt a kanapén. A Szenvedélyes szívek című sorozat 177. része is arra emlékeztette, hogy a megnyerő főhős, Juan Samuel de Medina vonzerejétől mennyire messze áll Kozák László.

Kezdődött a Híradó. „Döbbenet! Megfojtotta szerelmét a 18 éves nyírtordasi fiú!” „Megkéselte anyját a fiatal lány!” „Otthonában verték agyon a kisnyugdíjas párt” Csupa-csupa megrázó képsorok, nyugalmat megzavaróak... Dráma. Tragédia. Borzalom!

Zsuzsa ismét ivott, aztán megcsóválta a fejét. Miért történnek ilyen esetek? A tévék meg csak a szenzációhajhászásra mennek, a vérre, erőszakra. Felhabosítják, eltúlozzák. Mivé lett a világ – gondolta – Csak ez a vezető hír. Erőszak, halál, vér. Meg néha egy kis szex. Lehúzta a megmaradt bort – no, igen, ez elég jól elköpött.

Miután kivette a húst a sütőből, kinyitott még egy üveg bort, ha már a névnapos késik. A második üveg még könnyebben csúszott. Kapcsolgatni kezdett a csatornák között, aztán megállapodott egy főzőmúson. Nemsokára kezdődik egy romantikus film, amelyről jókat hallott. Azt mindenképp meg akarta nézni. A zár hangjai jelezték, hogy férje megérkezett.

BAMM – döndült az ajtó. Nem sietett elébe, hallgatta az előszobából beszűrődő hangokat. Na, most levette a kabátját, most felakasztotta, lehajolt érte, megint próbálkozott. Krárogott, lerúgta

a cipőjét. Átkozódás, majd nyílt az ajtó. Trappolás és zajolás a konyhában.

Eddig várt. – Ilyenkor kell jönni, Lacika? – sietett ki a konyhába. – A kedvencedet sütöm neked és...

A férfi már a konyhaasztal fölé hajolt és állva lapátolta be az ételt. Zsuzsa még nagyobb haragra gerjedt. – Te képes vagy így bezabálni ezt a finomságot, amivel én annyit kínlódtam? Én együtt akartam vacsorázni veled, terített asztalnál, csinosan, kényelmesen, te bunkó! Egyáltalán hol voltál ilyen sokáig? Minek neked a telefon, ha nem használod?! Ne is válaszolj, látom. Megint bebasztál a Janiékkel! Nem szégyelled magad?

Laci szájában megállt a hús. – Kussoljál. Csak megü... megüppenel... megünnepeltük. Verjem

Irodalom

SOMOGYI TIBOR Debrecenben született és él, a Debreceni Egyetemen diplomázott, tanárként dolgozik, 2009-óta publikál. Több drámáját bemutatták. Első novelláskötén dolgozik.

belé... ma is sok és nehéz volt a meló. – Laci targoncásként dolgozott egy bevásárlóközpontban. – Te meg – vette észre az üres borosüveget – megitad a bort?

– Mert késtél, te szerencsétlen! – kiáltotta olyan megvető hangszívallyal, amilyen csak tellett tőle.

A férfi böfögött. – Hagyjál már békén legalább ma – morogta

– Mert téged mindig békén kell hagyni! Elegem van belőled, nem is tudom, minek visellek el! – folytatta Zsuzsa, érezte az eltelt évek minden sérelme feltolul benne.

A férfi csak tele szájjal röhögött. – Dehogynem tudod. Mert nem kellenél senki másnak. Hiszen negyven és száz fölött vagy.

Zsuzsa végignézett a férfin, akivel már több mint húsz éve együtt élt. Most örült, hogy nem lett gyerekük. Keserű ízt érzett a szájában. Lehetett az élete, de valószínűbb, hogy a bor utóhatása.

– Na, nem volt ez olyan rossz – törölte meg Laci a száját. – Kicsit szottyos volt, de jó. Tudsz te, ha akarsz. Kár, hogy bevedelted a bort.

A hűtőből kivett egy sört, felszisszentette és már cammogott is be a szobába.

– Most mégis mi a bánatot csinálsz?! – kiáltott utána a felesége.

– Mindjárt kezdődik egy jó kis thriller a tévében, nem fogom kihagyni, – nyúlt el a férfi a kanapén.

– Most lesz az Örökös szenvedély is! Azt nézzük. Aztán összebújunk, bár már nem sok kedvem van hozzá. Büdös vagy, szóval menjél zuhanyozni! Aztán legalább nézzük a szenvedélyt, ha mi nem csináljuk – Zsuzsa is kivett egy sört a hűtőből. Nem szerette, de bor már nem volt. Borra sör... mit is csinál?

Besétált és végignézett a tévé kék fénye által megvilágított férjén. Nagy sörhas, tokás nyak, elhajasodott vörös fej, amelyen haj csak a tarkóján maradt mutatóba. A pólójából elől összes szőrcomók kunkorodtak ki. Zsuzsa elfordította a fejét és csak úgy nyelte a sört, majd bőfögött egy nagyot. Felvette a távirányítót és átvitte a képet másik csatornára. Az Örökös szenvedélynek már peregtek a kezdő képsorai.

– Na, ezt most rohadtul hagyd abba – állt fel Laci – Add ide azt a vackot. Nem rontod el a névnapomat a nyálas filmeddel. Add már ide!

Dulakodni kezdtek a távirányítóért és bár Zsuzsa is nagydarab volt és karmolt is, az izomerővel ő állt rosszabbul. Férje elvette a távirányítót és már hallotta is a thriller vészjósló muzsikáját. Laci visszadőlt a kanapére és erősen markolta a távirányítót.

Zsuzsa csak bámult. Sarkon fordult és kirántotta a televízió kábelét a konnektorból. Már a konyhában hallotta, ahogy a férje átkozódva felkel, hogy visszadugja. A feszült csendbe hirtelen vágtak bele újra a thriller hangjai.

Zsuzsa a konyhaasztalra borult. Keserű könnyek peregtek arcán. – Ez az egész el van cseszve. – mondta csak úgy magának. Üres tekintettel meredt az asztalra.

Az első reklám idején jött ki a férje, hóna alatt a távirányító. A nőre rá se nézett szinte, csak kivett a hűtőből egy újabb sört és indult is vissza a szobába.

Kozákné Víg Zsuzsa rámarkolt, felemelte és szúrta. A kés hegye elmerült a remegő húsban. Majd újra és újra.

Az asszony letérdelt, felvette a még bontatlan sört és a távirányítót. Besietett és bekapcsolta a tévét. Szerencsére az Örök szenvedély cselekménye még most kezdett kibontakozni. Felhangozította a készüléket, hogy a lágy zongoraszó elnyomja a beszűrődő hörgést és körülölelje a nő magányos sziluettjét.

A konyhában az egyre terebélyesedő vértócsában közben minden elcsendesedett.

Nagy Hajnal Csilla

Mindeközben a nélkülözésről

A legteljesebb nyugalom az, melyben mostanra éled az életed.
Tulajdonképpen alig különbözik attól a
jelentéktelenségtől, melyben
életed első felét élted. És talán pont ez, a különbség
hiánya, ami a nyugalmat leginkább kiváltja.

Két mosoly, egy bemutatkozás. És egy halvány gesztus, amely
a kettőt összeköti. Lényegtelen mozzanat.

Nem kerested a lányt, nem volt mivel keresned.

Tudtad volna, hol, de azt nem, hogy miért,
miért éppen te, miért éppen őt, miért éppen keresd.

Hosszú évek teltek el, mire létrejött az egyedüli technológia,
amely választ nyújthatott.

A jelentéktelenségből való kitörés képessége önmagában
tulajdonképpen elsajátíthatatlan. Te legalábbis erre jutottál,
és ez, természetesen, vagy az állítást, vagy az ellenkezőjét,
de valamelyiket egyértelműen bizonyítja.

Az sem volt egyértelmű egy ideig, hogy katalizátor mivoltán
kívül volna-e bármi értelme az életedben ennek a lánynak.

Rá kellett jönnöd valamire.

Rá kellett jönnöd, mire kell rájönnöd.

Elgyalogolni a legközelebbi nagyvárosba,
ital és élelem nélkül,
és indok nélkül, és különösebb meggyőződés és
társ nélkül, kedv nélkül, vágy nélkül,
és semmit sem tudni meg mégsem
mindeközben a
nélkülözésről.

Majdnem megfagyni a Csomolungmán,
beletörödni az eshetőségbe,
magadhoz térni a
mentőhelikopterben.

Kiállni egy füstös kocsmá sötét színpadára
egy egzotikus hangszerrel, amelyen éppen hogy
ki tudod fejezni a negyedét annak, amire még talán,
(de valószínűleg nem)
képes
lennél.

Egyé válni az összes ismert kontinenssel
egy japán sikátorban, majd azzal
ébredni, hogy bár az éjjel valójában mindent átéltél,
ami abban a pillanatban emberileg átélhető volt,
mindez pusztán arra világított rá, hogy
milyen létre vágysz is igazából:
egy ismeretlen
kontinensére.

És amikor már úgy érezted, nem maradt olyan pontja a
világnak, aminek benned keresnivalója volna, hosszú idő után újra
lélegzetet vettél. Ismerős volt a közeg, amely kitöltötte a tudódet
ebben a pillanatban. Újra tudtál, vagyis,
bizonyos értelemben életedben először
a jelentéktelenségre gondolni.

Mikor rájöttél, hogy most képes leszel erre, egy pár napig
erőszakkal visszatartottad magad tőle.
Lemondtál néhány találkozót,
tetőtől talpig kitakarítottad a lakást,
ábécésorrendbe rendezted az összes
könyvedet,
lemezedet,
zoknidat,
fűszeredet,
videódat,
evőeszközödet,
tévedésedet.

Majd mikor már minden a helyén volt, azok a dolgok is, vagyis leginkább
azok,
melyeknek egyáltalán nem is volt helye,
se benned, se másban sehol sem
meztelenre vetkőztél és résnyire kinyitottál minden
ablakot a házban.

Ekkor vetted magadhoz a második lélegzetet.

Egy pillanatra mintha melletted lett volna a lány.
Hogy hívták...
már megint nem tudod...
hisz legalább húsz éve nem láttad...
úgy érezted, mintha Jelentőségnek hívták volna.
De az lehetetlen, senkit nem neveznek így.
Miért neveznének bárkit Jelentőségnek?
Nem, te most nem a lányra akartál gondolni.
Nem szólhat erről ez az emlék, hisz akkor mire volt jó ez az egész,
ha a végén nem a saját jelentéktelenséged lett megkérdőjelezve,
csak az ő jelentősége lett megerősítve.

Nem, nem erre akartál rájönni, és nem így.

Újra felöltöztél, becsuktál minden ablakot.
Bent rekedt a második lélegzet.

NAGY HAJNAL CSILLA
(1992, Losonc) költő, író,
drámaíró. Első verses-
kötete *Miért félünk az
őrültektől* címmel 2016-
ban jelent meg, első re-
génye *Hét* címmel 2021
őszén jelenik meg. Isz-
tambulban él.

 Irodalom

Kelecsényi László

Bűnangyal

(regényrészlet)

A-1

BIZTOSAN REGÉNY LESZ abból, ha a benne megszólalók elkezdnek hazudozni?

Hazudni sokféleképpen lehet.

Hazudhat a szereplő, ha szereplőként szólal meg, és félre akarja vezetni azt, akivel éppen beszélget.

Hazudhat, még ugyancsak a szereplő, ha elbeszélőként jelenik meg a történetben.

Hazudhat a partner, akivel a szereplő beszélget.

Hazudhatok én is, a látszólag tárgyilagos, mindentudó elbeszélő, mert egyszerűen élvezem mások hazudozását, s nem akarom elrontani a játékukat, kíváncsi vagyok, meddig mennek el az igazat nem mondásban.

Kit érdekel már, hogy mi történt, hogyan történt, mikor történt? Az számít, ami itt áll, amit az olvasók kapnak. A történet. Ha működik, minden más érdektelen.

B-1

HÁROM EMELET, föl, a magasba. Reklámszatyorban bor és cigi. Csenge a nyakamban, keze a táskában. Körös-körül ruhadarabok a földön szétszórva.

– Ezt hoztad?

– Vasárnap este ez is szép teljesítmény.

Dugó ki, poharak, koccintás.

– Mesélj, mi van otthon, anyádnál?

– Az otthon itt van, vagy sehol.

Lenyeli a folytatást, elhallgat, elszomorodik.

– Rossz volt? – kérdezem.

Nem felel, inkább kortyol egyet, belerejti az arcát a poharába. Védelmet kér a világtól, most

tőlem. Megsimogatom a csupasz karját, nem húzódik el, érzem a bőrén, hogy jól esik az érintésem. Folytatom, de igazában nem vesz részt benne, önmagába borul, csak hagyja, hogy merészebben kalandozzék a tenyerem. Triko és tanga. Mindenkié és senkié. Mindent enged. De mintha most nem élne, mintha éppen nem lenne jelen. Történik, ami történik, de mintha másutt tanyázna, a nem-szerette városban, vagy egy éjszakai szórakozóhelyen, bárhol, csak nem itt, az állítólagos otthonában, melyet ő választott, mert világos és szép nagy a szobája. Csak éppen. Csak éppen baromi rendetlenség uralkodik. Én se vagyok rendmániás, mióta egyedül élek, de az túlzás, amit itt látok.

– Utazol valahová? – kérdezem, miután belátom, hogy ma itt nincs szerelem. Túlzó már a kifejezés is, sokszor megkaptam tőle, hogy ne roman-

Irodalom 11

KELECSÉNYI LÁSZLÓ (1974, Bp.) Balázs Béla-díjas író, filmtörténész. Legutóbbi kötete: *Veled szeretnék boldog lenni. 110 éve született Karády Katalin*; Joshua Könyvek, Bp., 2020

titázzak, holott nem tudom, hogy közben, mióta nem láttam, nem érintettem, nem jött-e össze valakivel. És ha igen, számít valamit? Semmit.

– Egyébként igen.

– Mit igen?

– Utazom. Messzire.

– Ezt csak így mondod?

– Hogy mondjam másképp?

– Mennyi időre?

– Azt még nem is tudom.

– Szerepet kaptál?

- Így is lehet mondani.
- Nem tudod, meddig tart?
- Így is lehet mondani.
- Csenge, nem tudsz őszintén válaszolni?

Nem felel, mintha egy másik világba lépett volna át, ahol nem uralkodnak sem a nehézkedés, sem a lélektan törvényei, ahol csak az számít, ami ábránd, ami elképzelés, de semmiképp sem valóság, s még csak nem is emlék, hanem valamilyen homályos ködkép. Ilyenkor úgy viselkedik, mint egy légtornász a magasban. Nem szabad rászólni, mert lezuhan, és tönkrezúzza magát. Elpusztul a valóság érintésére.

A-2

AZ IDŐ rohadtul múlik, és nem kegyelmez, minden elmaradt találkozást, minden *elmaradt ölelést* nagy hiány követ. Semmit nem lehet pótolni, csak ezt sokan nem tudják, vagy nem is akarnak tudomást venni róla. Aztán – késő bánat. Az életet hibáztatják, nem magukat, holott azt kellene.

Csenge elrepült, úgy, hogy nem árulta el Kolosnak, hová tart. Mondjam meg én? Legföljebb az olvasókkal tudnánk tudatni (micsoda pleonazmus: tudnánk tudatni), Kolossal nem. Így is van értelme?

Egy Amazonas-menti forgatásra utazott, azaz utaztatták a tévések. Egy párkereső show felvételeihez szerződtettek harminc alatti fiatalokat. A sztorit nem kötötték az orrukra, különben is rögtönzésre épült az egész játék. Ami később a képernyőre került, jócskán megvágva, abból, az derült ki, hogy egy páros szex-játékhoz kellett szereplők. Olyanokat válogattak, akiknek volt valamilyen médiás múltjuk, netán némi botrány kötődött már a nevükhöz.

Elhelyezték őket az őserdő közepén, nyolc fiút és nyolc lányt külön-külön egy-egy nagyobb bungalóban, és az ismerkedő est után el kellett induljanak párra találni. A szabályok szerint, aki záros határidőn belül nem talál ellenkező nemű párra, az rögtön kiesik, mehet haza. Az igazi játék persze akkor indul, amikor felállnak a párok, amikor egymásra lelnek az ifjak.

Mindjárt az elején akadt egy kis botrány. Az egyik srác mindenáron szeretett volna részt venni a műsorban, ezért gondosan eltitkolta, hogy inkább a saját neméhez vonzódik. Talált is maga-

nak valót, csak arra nem számítottak, hogy az egész erdei környezet alaposan be van kamerázva, s hiába csatolták le magukról a mikroportot, a róluk készült némafilm is árulkodóvá vált.

A főrendező rövid telefonálgatás után úgy döntött, hogy hazaküldik az egymást választó fiúkat. Az igazi okot persze nem hozták nyilvánosságra, súlyos gyomormérgezést kommunikáltak, s forgattak pár percet egy kórházban. Így viszont megbomlott a nemek aránya. A nyolc lánynak hat fiú jutott. Azt is rebesgették, hogy a srácok nem is melegek, csak dramaturgiai lelemény az eltávolításuk, megkapták a teljes gázsijukat. A játék így vált igazán izgalmassá. Negyvennyolc órán belül párra kellett találnia a lányoknak, akinek nem jut hapsi, szintén mehet haza.

Ekkor vette kezdetét az igazi haddelhadd. Elszabadult a nőstény pokol. Mindenki nyerni akart a játékban, ugyanis a győztes pár jutalma egy budapesti garzonlakás. Hogy aztán mit csinálnak vele, az már az ő dolguk.

A maradék hat fiú élvezte a kényeztetést, a csábítgatást, úgy viselkedtek, mint pasák a háremükben. A szerelmi hajkurászás fölverte a dzsungel csendjét. Két nap után szinte mindenki kipróbált mindenkit. Az igazság órája gyorsan érkezett. Felsorakoztatták a lányokat, mint valami rabszolgapiacra, és a pasik válogathattak. Persze ez is dramatizálva lett: árverést tartottak. A fiúk zsetonokkal licitáltak, és a két hoppon maradt lánynak távoznia kellett.

Ebből lett a következő botrány. A vesztesek természetesen nem nyugodtak bele, hogy kiesnek a lakásért vívott csatából. Megvádolták az egyik lányt, éppen Csengét, hogy a szavazatokért cserébe, hogy is mondjam finoman, egyszóval kegyei-ben részesített egyszerre több srácot is. Ez persze nem került képernyőre, de valamiképp kiszivárgott. A tévécsatorna magyarázó nyilatkozatott tett közzé. Ettől viszont ugrásszerűen nőtt a műsor nézettsége. Lehet, hogy ez is a terv része volt, mármint Csenge be lett avatva, hogy ne mondjuk, fel lett kérve erre a szerepre.

A hazaküldött lányokat megtalálta egy bulvárlap, és az egyik nem tudta, nem is akarta tartani a száját. Nyilván szép kárpótlást kaphatott. Csenge sajtója nagyon rossz lett, elmondták mindennek, csak szépnek és jónak nem.

Az őserdei játék persze folyt tovább, a napi anyagot leforgatták, és másnap itthon képernyőre

került. Nem mennék részletekbe, hogy mi zajlott az árnyas bungalók hűvösében. A nézők szavaztak, kétnaponként kiesett egy-egy páros a versenyből. Csenge választottjával elég jól állta a sarat, mígnem három pár maradt a porondon. Akkor jött egy feladat, ami kiverte a biztosítékot, Dél-Amerikában is, Magyarországon is, az őserdőben is, a báva képernyő-rabok soraiban is.

Az állva maradt versenyzők azt a feladatot kapták, hogy csábítsák el a másik két páros egyik ellenkező nemű tagját. Az nyer, aki leghamarabb vonul el új választottjával az erre a célra elkülönített luxus apartmanba. Ahol természetesen rejtett kamerák vannak elhelyezve.

Kitalálják, mi lett a vége, vagy meséljek még többet? Inkább megkímélném magukat a részletektől, amelyben, mint tudjuk, mindig ott lakik az ördög. Úgy látszik azonban, hogy Csengében is. A vége ugyanis az lett, hogy a párosukat kizárták a játékból. Meg a botrány, amit a bulvármédia rendezett körülöttük.

B-2

MINDEN ESTE odacsalt a képernyőhöz, amikor ezt a nemtudommicsodát, ezt a mineknevezzelek szarságot nyomatták, persze vastag hazai körítéssel, alpárian szellemeskedő műsorvezető párossal, stúdióba hívott, szeppent rokonokkal. A másnapi színes lapok is ezt rágták tovább, mi történt Dél-Amerikában, mi hangzott el utána az élő műsorban, hogyan sápítóznak a hozzátartozók, kiből, mit akar kihozni a média tisztí rangra emelt sorkatonája. Egyértelműen rászálltak Csengére, belőle kreáltak pofozógépet, mintha ő lett volna az egész együgyű játék kieszelője, mintha ő rendezte volna az adást, nem pedig az őserdőbe telepített stáb inkognitóját gondosan őrző irányítója. Na, jó, persze nem maradt makulátlan, de aki csak egy kicsit is a kulisszák mögé pillantott, tudhatta, hogy a játék – enyhén szólva – erősen manipulált. Nézettségre orientált, dolláron rángatott bábok eszelték ki és vezényelték le az egész show-t, amelyben az ember számított legkevésbé.

Minden este úgy hajtottam nyugalomra a fejem – ez is túlzás, mármint a nyugalom – hogy szétbosszankodtam az éjszakát. Így aztán ébren talált lehalkított telefonom kurrogása. Csenge hívott.

– Hol vagy? Már itthon?

– Dehogyan. Itt csücsülök egy riói szállodában. Biztosan nézted.

– Igen, és halálra dühöngtem magam.

– Gondolod, hogy én nem? Ráfizettem.

– Talán nem kellett volna elmenned.

– Ne basztass te is ezzel! Mit csinálhattam volna? Miből fogok élni, mit gondolsz? Ne gyere azzal, hogy költözzek hozzád.

– Tudod, hogy jöhetnél, mondtam már.

– Majd, ha fagy. Hogy aztán te is beleszólj mindenbe.

– Csenge, miért nem bízol bennem?

– Mert te is csak olyan lennél, mint a többiek. Megmondanád, hogyan kell élnem, mit kell csinálnom. Elegem van ebből, a saját utamon akarok járni, érted?

– Értem – mondtam hajnali kettőkor, de legszívesebben hozzátettem volna, látod, hová vezet ez a saját út. De nem akartam még jobban idegesíteni, mert ebben a pillanatban szabályosan zokogni kezdett.

– Csenge, figyelj ide...

– Nem figyelek... Mit gondolsz, ki ad ezek után szerződést? Éhezni fogok – hüppögte.

– Ne aggódj, tudod, hogy rám mindig számíthatsz.

– Nem élhetek belőled. Független akarok lenni. Tőled is. Mindenkitől.

– Ezért hívtál föl, hogy ezt közöld?

– Most megsértődsz? Olyan vagy, mint a többiek.

Válaszolni akartam, de kinyomta a telefont. Alvás ebből egyhamar nem lesz; bámultam a sötétségbe. Eltelt egy perc, vagy annyi se. Újra hívott. Megfordult a fejemben, hogy nem veszem föl, de képtelen voltam rá.

– Ne haragudj, Kolos. Nem akartalak megbántani. Te olyan jó vagy hozzám, és tudod, hogy szeretlek, de...

Hallgattam a hosszú bocsánatkérést, a szenvedélyes kitörését mindenki ellen, az egész világ

ellen, amelyben csak ő ártatlan, meg legföljebb én. Abban maradtunk, ha hazaér, meghívom valahová. Elrepülünk a valóság fölött. Ezt nem mondtam, csak gondoltam, nagyon erősen.

C-1

AZ ÓCEÁN FÖLÖTT szörnyű viharba keveredtünk. A stewardessek össze-vissza szaladgáltak, nem lettem volna a helyükben. Még tavaly ajánlgatták, hogy jelentkezsem náluk tanfolyamra. Elképzeltem magam, mit tennék ebben a helyzetben, és futkosott a hátamon, nem a hideg, a jeges rémület. A telefonom után kapkodtam, de a kézitáskámban hagytam, fönna csomagtartóban, különben sem lehetett volna használni. Kit hívtam volna? Kolost? Az anyámat? Nem is tudom. A tekintetemmel kerestem a bűntársamat, aki miatt kirúgtak a show-ból. Ő is ezen a gépen utazott, de igyekeztem jó messzire kerülni tőle. Hát sikerült.

Vagy most lesz vége valaminek az életemben, azaz az életemnek, vagy valami egészen új kezdődik. Eddig csak vegetáltam. Kergettem a teljesületlen vágyaimat. Felemésztettem az érzéseimet, amiből pedig építkezhettem volna. Amíg a szállodában vártam az indulásra, rájöttem, mennyire becstelen és erkölcstelen életet éltem. Bár nem tudom, mit kellett volna tennem, amikor beleszerettem Rolkóba, és miatta belevetettem magam a felnőtt-filmezésbe. Hiszen még gyereklány voltam, mit tudtam én, hogyan működik az a világ, most meg nem tudom magamról levakarni a múltam. Csak egyet tehetek, követem az álmaimat, és soha nem adom fel. Feltéve, ha ezt a vihart megússzuk.

Annyi fájdalom van bennem, ha arra gondolok, mindenki belém lát, azt gondolja, hogy ismer, pedig ez nem igaz. Nem tudom, ki ismer igazán, folyamatos átalakulásban vagyok. Kolos? Megint Kolos jár a fejemben. Őt meg kéne tartani. Szeret engem, csak nem úgy, ahogy nekem a legjobb lenne.

Azt hiszem, megúsztuk. Most az egyszer. Már nem dobál a gép, ki lehet kapcsolni az öveket. Hoznak italokat. Alkoholt is lehet kérni. Nem. Megfogadtam, nem iszom, inkább egy maracuja szörpöt kortyolgatok szívószállal. Pár óra múlva Párizsban leszünk. Megint Párizs, ahol már jártam évekkorábban, de felejtjük el azokat a napokat, heteket. De mi vár rám most? Mi lesz otthon?

A-3

CSENGE HAZAÉRKEZETT, rácuppantak a tévések, a bulvár csatorna operatőrei már a reptéren

várták. Készületlenül nyilatkozott, mielőtt Dadi, a menedzsere kiokosíthatta volna, mit mondjon, mit ne mondjon. Persze még aznap este adásba nyomták a fésületlen interjút, tovább gyengítve Csenge híret, nevét, becsületét. Padlóra került, a menedzsere levette róla a kezét. Ott maradt szál egyedül, pőrére vetköztetve a képernyőt bámulók sokasága előtt. Nem mert az utcára menni, a közértbe is sötét szemüveggel járt le, vásárolt egy szőke parókát, annak védelmében mozgott a világban, ha éppen nem otthon hevert, és sajnálta önmagát. Úgy érezte, vége a karrierjének, összeomlott minden körülötte, és maga alá temette az álmaikat, a törekvéseit.

Aztán a harmadik vagy negyedik nap visszakapcsolta a telefonját. Végignézte a bejövő hívásokat: ismeretlen számok, biztosan sajtósok. Az anyja háromszor, Kolos tizenháromszor kereste. Gondolkodott, visszahívja-e? Mit veszíthet? Semmit. Csak éppen vele sem volt kedve beszélgetni. Senkivel sem volt kedve beszélni. A tetejébe éppen megszólalt a mobilja, megint egy névtelen hívás. Kinyomta. Végigdőlt az ágyán. A bőröndje kibontatlanul hevert a földön, még a párizsi átszállás azonosító szalagját sem tépte le róla. Inkább elaludt.

C-2

FEL KELLETT TÁMADNOM, újra belevetni magam az életbe, egyáltalán létezni. Dadit hiába hívogattam, nem reagált, valószínűleg haragudott rám, és a maga szempontjából talán igaza lehetett. De ezzel kitörölhettem a fenekem. Mások is lemorzsolódtak, csak Kolos keresett kitartóan, akitől Dél-Amerikában kissé eltávolodtam. De Rio de Janeiro messze van, ez Pest, itt kell élnem, egyedül, barátok nélkül. Ha így, akkor így. Úgyhogy a legközelebbi hívását fölvettem. Mit veszíthetek?

Megpróbáltam ráhangolódni a beszélgetésre, és csodák csodája, amint meghallottam őt, egyből jobb kedvem lett. Ilyen egyszerű volna? Elég pár kedves szó, egy jó barát megnyugtató hangja, és máris szebb a világ? Végül kiböktem, hogy hiányoztál. S nem bántam meg, jól esett mondani, és abban a pillanatban komolyan gondoltam.

Tényleg hiányoztál. Az okossága, a lendülete, a kedvessége. Rá kellett volna hallgatnom, és hagyni a francba egész Amerikát. Akkor talán nem lennék ebben a helyzetben. De akkor nem lenne semmi pénzem. Így sincsen sok, mert a szemetek rengeteg adót vontak le belőle. Negyven százalék csorgott állam bácsi zsebébe.

Kolos találkozni akart, több mint egy hónapja nem jöttünk össze, s nem is emlékszem, mikor feküdtünk le utoljára egymással. Beleegyeztem, nem kellett nagyon kérnie, hiányzott a szex, az is, hogy ő nagyon másként csinálja, mint a többiek. Másnapra beszéltük meg a randit, azzal, hogy elvisz egy jó étterembe. Igazán rám fért. Hetek óta nem ettem egy jó kaját. Kicsit izgultam is a találkozó miatt, milyennek talál, mit fog mondani a tévés szereplésemről. De mindegy volt, nem számított. Ugorjunk fejest a magyar valóságba.

B-3

ALIG VÁRTAM az estét. Végre itthon, végre láthatom. Egy forgalmas körúti sarok a célpont, ahol randizunk, s egy olasz étteremben foglaltam asztalt. Megérkezett sötét napszemüvegben, nem látott meg, rögtön a telefonja után kapkodott, hívni akart, pedig két méterre álltam mögötte. Rászóltam, mire megijedt. Rémes idegállapotban lehetett.

Pezsgőt rendeltem a vacsora elé, s csak a kocintásnál nyugodott meg valamennyire, az első korty után.

– Hiányoztál – mondta újra, és ez egyszer nagyon őszintén hangzott a vallomása. Lehetséges volna? Lehet, hogy mégis többet jelentek a számára, mint egy egyszerű barátságot meg egy pár együttléte? Miért is ne? Talán átgondolta a kapcsolatunkat, volt rá ideje, nem is kevés. Kedves és szorongó – talán az utóbbi miatt az előző. Meglehet. Nem győtrődtem ezen a kérdésen. Élveztem a pillanatot, a perceket, az órát. Ahogy a pincérlány sürgölődött körülöttünk, ahogy várta a rendelést, mert Csenge mindig nehezen tudta eldönteni, mit egyen, mire bökjön rá a sok, számára ismeretlen fogás közül, aztán általában halat rendelt, zöldségágyon. Vigyázott a vonalaira, ezt a közhelyet ismételtette, és úgy látszik, erre a védelemre leginkább a lazac a legalkalmasabb. Szó, mi szó, a lazac tényleg nagyon finom, könnyű étel, és mi most, én mindenképpen, de biztosan ő is, szállni, röpdülni óhajtottunk, el az egész világ fölött, valahová, ahol nincsen szorongás, ahol egészen az lehetsz, aki vagy, és még inkább az, aki lenni szeretnél. Megfogtam a kezét, belesimult a tenyerembe, és ebben a pillanatban nem akadt nálunk boldogabb pár, nemcsak az olasz színésznőről elnevezett étteremben, nemcsak a hetedik kerületben, Budapesten, Európában, de az egész világon sem.

A-4

JOB, HA ÉN BESZÉLEK, mert – főként – Kolos agyát elragadta az önkívület, amely olykor betör

minden életbe. Az övébe, úgy látszik, most. Ami azt illeti, nem sok okuk lehetett volna erre, mert meglehetősen illékony kapcsolatban álltak. Kolos részéről nem annyira, ám Csenge kiszámíthatatlansága állandóan inogtatta lázongó érzelmeik gondolóját. Miket mondok? A végén még rám is hatnak az ő szeretethullámaik.

Maradjunk a tényeknél. Megvacsoráztak, valóban jól érezték magukat. Csenge egy meghitt pillanatban megkérdezte Kolost, elkísérné-e őt egy karaoke estére. A választ biztosan tudják; elképzelhetetlen lett volna, hogy erre Kolos nemet mondjon. Fizettek, majd taxiba ültek, és a külső Üllői út egyik százal kezdődő számozású házaiig hajtottak. A program lassan indult, kisvártatva kezdtek beszivárogni az önjelölt énekesek, addig Csengéék folytatták a pezsgőzést. Aztán lassacskán összejött a produkció, Csenge kettőt énekelt alapra, egy régi Tina Turnert, amit még Kolos is jól ismert, és egy Amy Winehouse számot. Osztatlan sikert aratott az amatőrök között.

Aztán megint kocsiba ültek, és a Murányi utcába érve Csenge nem mondta Kolosnak a kapualjban, hogy szia, vigyázz magadra, ahogy búcsúzkodni szoktak. Kiléptek magukból, mindketten és külön-külön, azaz mégis egyszerre, egymás hatására. Mind a két ember mást keresett, de eljött egy pillanat, amely ugyan nem tarthatott sokáig, főképp nem örökké, amikor belezuhantak egy közös szakadékba, mintha a Niagara zúduló hullámaiban sodródódnának a semmibe, a nirvánába, hogy ne tudjanak a környező világról, a rendetlen szobáról, a kellemetlenül nyikorgó ágyról, az utcáról beszivárgó zajokról, a szomszédok létezéséről tanúskodó zörejekről, se gondokról, pénzről, csalódásokról, veszteségekről. Csak te, csak ő, csak mi. Ők együtt – és az egész világegyetem.

Amikor véget ér a röpdülés, olyan hirtelen vált prózára minden történés. A kijózanodás pillanata érkezik, amikor a két test nemcsak a szétdobált fehérneműket keresi az ágy mellett, de valami mást is magára vesz, az újbóli közömbösséget, az önmagába zártságot, újra csak test lesz, nem több, nem az, ami a korábbi percekben, a szépség, a tisztaság, a mindenség – azaz a szerelem.

Csenge belezuhant ebbe a kapcsolatba, amely számára mégsem lett az igazi. Nem tekinti szerelmesének a férfit, ám nem akarja elveszíteni, nem engedi el.

Kolos meg? Balfék, mi más lenne?

Kulcsár Edmond

GIF

KULCSÁR EDMOND (1998, Nagyvárád). A Partiumi Keresztény Egyetem mesterszakos hallgatója. Publikációs jelentek meg többek között a Kulter.hu-n, a Székelyföld, Várád és Helikon folyóiratokban. A Kortárs Hangan pályázat többszörös díjazottja, az Élő Várád mozgalom tagja.

 Irodalom

a félrepiccentett hamu átégette az abroszt
mire elkezdünk öltözni
egy egészen ismeretlen sietség
a fogásra akasztott egymást elfedő kabátokban
önmagukra támaszkodó poros cipőkben
a földön ülve
elszívni egy utolsót
mikor indulni kellene
kiszellőztetni füstszagú ruháinkat
elkerülni a számonkérést
az érdes tekinteteket a villamoson
valami szomorú dalt énekelni az utcán
szétfoszlani a párás szemlencsén
elmosódó kirakatok mellett
eltévedni az egymást utánzó
üres parkolóházak visszhangjában
bemászni egy nyitott ablakon
lift előtt visszafordulni
így fogni meg egymás kezét

metszet piériából

*„Míg ezt mondta a szűz, tollak zaja hallik a légből,
s üdvözlő szavak érkeznek magas ág tetejéből.”*

hintázol
érezed, már jártál itt
mindig itt voltál
tetők és falak takarják el
a fákat a napot
két madár leszáll
a legmagasabb ágra
lefotózod
kamerán keresztül minden
sokkal távolabb van
a hold
átveszi az ég színeit
lassan emelkedik
fel a szárítókötelek fölé
beleolvadsz a tisztaságba
ha jobban meghajtod magad
átlátsz a kerítésen
ismerősen kopott a fal

alakok
a lehámlott vakolatban
hullámszik rajtuk
árnyékok
a madaraké
bogarakat hallasz
felmásznak egy fűszálon
ízelt csápjaikkal kapaszkodnak
a fonnyadt horizontba
nádas elszáradt hangját
libegteti a szél
ha jobban meghajtod magad
beugorhatsz az ablakon
eléred a bútorgyárat
a kollektíva tetejét
tied a szárnyak biztonsága
fentről minden kisebb
repülő hűz csíkot
egy kéményből
megáll a szél
a hinta üres

az egyensúlyról

nincs amiről ne tudnál
zsákba teszem az este kint hagyott söröket
mindent amiről eszedbe jut a gyerekkorod
leseprem az átázott abroszt beviszem a kiterített lepedőt
átlátsz rajtuk ahogy szemben süt a nap
melengeti a szél a kerítésre akadt kutyaszőrt
emlékszel szüleidre a kölcsönös kényszerre
a mosás utáni emésztőből felszivárgott pöcelére
ahányszor hazajössz
kikerülsz a járda melletti gazcsomót
és látod a beforratlan repedéseket a falon
köhögysz a berőkönnyödött ruhák szagától
elfelejtem a születésnapod dátumát
a lendület lemarja a rozsdát a láncokról
lefekszem a fűbe
a hintában ülsz
eltakar egy fa
előre hátra
előre hátra

Selyem Zsuzsa

„Gyönyörűek vagyunk” – kutyák és angyalok Pilinszky-nél

„Olyan kevés köze volt a mindennapi világhoz, olyan idegen volt az antropomorf földön, amennyire ember lehet, vagy talán nem is lehet, és éppen itt, ez által ért bele, úszott bele lény a táborok nem antropomorf végítéletébe, abba, ami túlesik a felfoghatón.” (Valaki más. In: Nemes Nagy Ágnes: *Az élők mértana* I. Osiris, 2004. 470.) Nemes Nagy Ágnes 1981-es esszéje két mélypontról beszél: az egyik, amit Pilinszky látott 1944 őszétől egy éven át, a haláltáborokat, besorozott magyar katonaként a lebombázott Németországon és Ausztrián át menekülve a hadsereggel; a másik „az ötvenes évek periódusa”, amit nem fejtett ki bővebben, de talán több is lehetett, mint a poszt-traumás személyes állapot és a diktatórikus társadalmi berendezkedés, betiltott *Újholddal*, betiltott verseskötetekkel, fel-

Kertész tizennégy éves gyerekként megtapasztalta, Pilinszky huszonhárom évesen látta a koncentrációs táborokat, az európai társadalmi berendezkedés, a polgárosult versenykapitalizmus rejtett arcát. A vágóhíd melegét. Amiről Mészöly *A stiglic* című elbeszélésének gyerekei azt hiszik, hogy pár év múlva már múzeum lesz, és az emberek nem fogják tudni elképzelni, hogyan lehettek valaha ennyire barbárok.

Nemes Nagy Ágnes világosan és korának szellemi horizontját messze átugorva írja, hogy Pilinszky alapélménye az antropomorf világ csődje. Hogy micsoda is az ember, ez a kérdés itt jóval élesebb, mint az, hogy Auschwitz után hogyan lehet verset írni.

Újra kell definiálni az embert. Évszázadokon át csiszolt rendjéről, megnyugtató hierarchikus gondolkodásáról, minden más élőlényét felülmúló alkalmazkodóképességéről kiderült, hogy súlyosan ön- és közveszélyes. Ahogyan Kertész vissza-visszatérően mondja a *Kaddisban*: „mert egészen természetes immár, hogy ösztöneim ösztöneim ellen működnek”.

A korszak meghatározó, poszt-auschwitzi életműveiben közös az időérzékelés. Minden most történik. Köves Gyurka ma nem ment iskolába. Mészöly Miklós inzultáló jelenlétről beszél. A lány kilép a többiek közül a ravensbrücki koncentrációs táborban. Pilinszky az *Ars poetica helyett* című szövegében, ahol Auschwitz és a kereszt botrányából vezeti le költészetét, a „tisza történet” mozdulatlan valóságáról ír.

Borbély Szilárd megfigyelése Pilinszkyről:

„Vallomásaiban nincs nyoma annak, hogy érzekelte volna az időben zajló történéseket. A jogfosztások, a háborús hisztéria kívül estek azon a világon, amely képes volt elérni hozzá. Embereket vittek el mellőle, városok égtek porrá, üzleteket zártak be, tulajdonuktól, szakmájuk gyakorlásától, választott nemzeti és vallási közösségüktől szakítottak el embereket. Az Apokalipszis égett bele csak, a pusz-

16 Esszé

SELYEM ZSUZSA (1967, Marosvásárhely) irodalomtörténész, író, esszéíró, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Az első világvége, amit együtt töltöttünk*; Jelenkor, Bp., 2020.

számolt nyilvánossággal, lefagyasztott kultúrával, propaganda és szórakoztatás közötti ketyegéssel.

A *Valaki más* cím később Kertész Imrénél jelenik meg: azt az énjét búcsúztatja, amelyik éppolyan idegen, gyámoltalan és szabad volt, mint Pilinszky. A *stockholmi beszédben* ő az egyetlen magyar szerző, akit megidéz, és saját állandó kérdését, az Auschwitz tapasztalatából eredő, művészetének legmélyebb esztétikáját nyújtó világlátását kapcsolja a Pilinszkyéhoz: „E súlyos helyzetnek talán a magyar katolikus költő, Pilinszky János adta a legpontosabb nevet, amikor „botránynak” nevezte; s ezen nyilvánvalóan azt értette, hogy Auschwitz a keresztény kultúrkörben esett meg, s így a metafizikai szellem számára kiheverhetetlen.”

tulás képeit látta és az összeomlott világ metafizikai jelentését kereste. Egy kimerevített pillanatot látott. A Passióból a tetanuszt. Mintha nem látta volna az oda vezető utat. Mintha bánatos angyalként elfordította volna fejét az események számára elviselhetetlen brutalitásától.” (Pilinszky hagiográfiájához. Litera.hu)

Az örökös jelenidő, a tiszta történés állapota a nem antropomorf létezők jellemzője: Pilinszky misztikus gondolkodásában az angyalok, ezek a preantropocentrikus lények, akik a középkori angelológiák szerint azonosak a küldetésükkel, vagyis se múltjuk, se jövőjük, és az állatok, akik minden rájuk fogott jelentéstől vagy interpretációtól függetlenül élnek, míg az ember ki nem pusztítja őket, az angyalok tehát és az állatok a bótány és a szentség szótlan tanúi. Érzékletes megjelenítői a csődöt mondott emberi tudásnak, az értelmet megbélyegző hatalmi rend okozta szenvedésnek. Az elviselhetetlent valami nem-antropomorf bölcsességgel elviselik, és elpusztulnak. Pilinszky *engagement immobile* poétikája, szemben a hóhér szalonna- és muskátliszagú szobájával (*A hóhér szobája*), a mézáróslégények munka utáni mosakodásával (*Passió*), az abszurdnál is abszurdabb állapot, „a világ képtelenségének a vállalása”. (*Ars poetica helyett*)

Milyen más a vesztőhely illata,
és a bárány, amikor értejönnek.

Más. De nem arról van szó Pilinszky-nél, hogy volna egy afféle dichotómia, miszerint hóhér vs. bárány. Egyik interjújában mondja: „valahogy – és ez összefügg érdekes módon az ún. nyelvi szegénységgel – mindig iszonyú élesen érzem, hogy az egész univerzum egy alapvető egység, tehát hogy köztem és egy kő között van különbség, de távolról sem olyan döntő, ahogy az kívülről látszik.” (*Beszélgetések*, Századvég, 1994. 188.)

A *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* című elképesztő regényben olvashatjuk egy szibériai kutyáról: „Pillantásával létünk egész tragikumát fölfedte. Azt, hogy egyek vagyunk, és azt, hogy nem vagyunk egyek.” Maga a helyzet, amelyben ez elhangzik, kétszeresen is banális: a történet annyi, hogy Pilinszky vendégségben éjszaka kimegy a konyhába kávé főzni, és melléje szegődik a háziak szibériai kutyája. Az egész keret pedig az, hogy betegen fekszik valahol Párizsban, és Sheryl Sutton, *A süket pillantása* c. Robert Wilson darab színésze gondoskodik róla.

A Csillaghálóban (2019) című Mispál Attila rendezte dokumentumfilmben Gát János is, Sheryl Sutton is elmondja a riporternek, hogy Pilinszky Párizsban egyszer valóban ápolásra szorult, de nem Sheryl, hanem akkori élettársa, Gát János járt fel hozzá. Aki mellesleg azt mondja el angol akcentussal ebben a dokumentumfilmben, hogy Pilinszky János élete „paralel volt a szentek életével. Annyira komolyan vett mindent. Amit nagyon kevesen csinálnak. Ő magára vett mindent. Az ötlet, hogy valaki meghal bűneinkért ... szerintem pont ő volt az egyik. Do it yourself Messiás. Viszi magával a négy szöveget és a kalapácsot.”

Pilinszky és Robert Wilson művészetét, ahogy Visky Zsolt ezt feltárta szakdolgozatában (Mellékfigyelmekek találkozása. Robert Wilson és Pilinszky János színházi esztétikája. BBTE BTK, szakdolgozat, 2014), a mellékfigyelem poétikája köti össze. Pilinszky látta *A süket pillantását* Párizsban, annak a fekete, mozdulatlan angyalát megjelenítő Sheryl Sutton elképzelt tekintetere volt szüksége, hogy néhány a legkevésbé sem látványos vagy fontos dolgot elmondjon életéből, mint amilyen ez a szibériai kutyás epizód. A hetvenes évek másféleképpen hasadt világában, ahol a hidegháború a nyugati felet arra készítette, hogy egy bezzeg-társadalmat tartson fenn, szociális hálóval, szabadságjogokkal, nagyvonalúan támogatott kulturális és művészeti élettel egészen biztosan mellékes volt, hogy egy fekete nőnek ennyire meghatározó a szerepe Pilinszky regényében, ma viszont, amikor újra mozgalom kellett hogy létrejöjjön a Black Lives Matter szlogennel, plusz jelentéssel bír, hogy Pilinszky Suttonnak mondja, hogy egyek vagyunk.

Sheryl Sutton ugyanakkor a New Yorkba menekült Halász-színházban, a Squat Theaterben is fellépett, az Egyesült Államok befogadta a Magyarországról kiutasított művészeket, ráadásul egészen jól túrték formabontó előadásait, csak hogy elmondhassák, amint ez kiderül egy rendőri jelentésből a Squat *Mrs Dead and Mr Free* c. előadásáról, hogy a diktatúrából menekülő művészek lám, itt otthonra találtak.

Ebben a világháborút követő hidegháborús közegben, a felszámolt *Újhold* folyóirat és az elhallgattatott művészek számára, akik minden diktatórikus berendezkedéssel szemben álltak, mert antropológiai székszisük, a tudás, hogy ösztöneink ösztöneink ellen működnek, és a legtágabban értett ízlés megakadályozta, hogy alkalmazkodjanak a korszak elvárásaihoz, vegyék tudomásul az úgynevezett realitást, fogadják el,

hogyan van, ilyen az élet, számukra tehát vigaszt és támaszt jelentett a tudat és a tapasztalat, hogy létezik másféle értékrend, másféle mértékegység. (Az *atléta halálában* Mészöly ezt a másféle értékrendet a hosszútávok megnevezésével remekül érzékelteti: Öreg Pepita, Őze Bálint edzője a méte-
rek korában makacsul yardban számol.)

Rilke *Duinói elégiái*, amelyeket több újhordas költő is magyarra fordított, erről a másféle értékrendről beszélnek, az iszonyú szépségről, a szeretőkről, a csillagokról és angyalok közvetítette örök áramokról. Jóllehet Rilket is összetörte a katonaiskola és az első világháború, ezeknek közvetlen nyoma nincs a versekben, a történelem helyett angyalokról, valamiféle kozmikus összekötő jelenségekről van szó:

Angyalok (úgy mondják) nem tudják gyakran,
az élők
vagy a holtak közt járnak. Fut a szüntelen
áram,
mindkét birodalmon örökre sodorva magával
minden kort s szavukat túlzúgja örökre.

Rilkénél az angyalok az erősebb lét jelzői, iszonyatosak, félelmetesek, mint a szépség. Az első elégia, Nemes Nagy Ágnes fordításában a kozmikus észlelés és a konkrét, banális, egyszeri jelenségek között pulzál, az ember e kétféle létezés között éli önámító életét, melyben azt hiszi, töredékes tudása bármi mást is tud garantálni, mint pillanatnyi elégtételt, hatalmat, látszólagos biztonságot. Életet a Marson.

(...) Ki volna az hát,
aki kellene nekünk? Angyal nem, nem is
ember,
és a fülelő állatok észreveszik már,
hogyan mily bizonytalanul vagyunk mi otthon
a megfejtett világban.

Pilinszky többször elmesélte, hogy amikor a vonaton vitték őket a háborúba, sorra dobta ki a könyveket az ablakon, mert akkor és ott számára elvesztették érvényüket. „Egy könyv maradt velem – mondja Maár Gyula filmjében –, az Evangélium, de az úgy maradt velem mint egy kutya.”

Mint egy kutya. Pilinszky számára az angyalok egyszerre a bibliai történetek, azok közül is elsősorban a *Jelenések könyve* szereplői és nonhumán élőlény-társaink.

Állnak, s tudom, szárnyuk se rebben,
a szárnyasok, mint égő kerubok
a bedeszkázott, égő ketrecekben.

A *szerelmem sivatagában* egy olyan érzéssel találkozunk, amelynél nem adott a létezés legegyszerűbb formája sem. Az *Apokrifban* ez a „Nincs is szavam” állapota. Az emberi társas létezés evidenciája megsemmisült, ahhoz, hogy valamit érzékeljünk a magára maradt, pusztuló tájban, a szárnyasokra és a kerubokra van szükség, az animálisra és a metafizikaira, a poszt- és a preantropocentrikus felfogásra. De ki látott égő kerubot? Pilinszky-nél a hasonlított közvetlenebb, a hasonlat távolabbi, idegenebb, amivel kisodor az amúgy is eltűnt közvetlenségből, hogy a nem-adott, nem magától értődő, nem evidens térben a legelementárisabb szavaknak helye legyen: szomszomság, inni kértem.

Egy 1973-as töredékében a bibliai kontextus (bukás, emelkedés, Jákób létrája) és az empiria, az anyagi létezés megtapasztalhatósága ugyanabban a helyzetben van, ugyanúgy kérdéses:

Angyal, ki vagy?
Bukás? Emelkedés?
Önkívület? Tárgyilagosság?

A *Szabadulás* című, kötetből kimaradt versében (*Élet és Irodalom*, 1972. december 9.) még viszonylag bőbeszédűen írja meg azt, ami majd a „Rühes ebek” alaphelyzete lesz:

Nadrágos kutyák, azok voltunk,
a pipere, a maszk alatt
verítékező állatok,
szoknyás medvék, rabmadarak.

Azok voltunk. De most, egy percre,
a halott kéz s az öntudatlan
ziháló törzs úgy tündökölt,
és úgy kopár, ahogy egy angyal.

Az emberi itt mint a civilizáció szálnalmas nyoma, rejtőzés és rejtés jelenik meg: nadrág, pipere, maszk, szoknya, rabság; a szerelmeskedő lények kutyák, állatok, medvék, madarak alatta-benne vannak, verítékeznek. A ziháló törzs Pilinszky egyik felejthetetlen képe a vágyról („nincs karja-lába már a vágynak /csupán ziháló törzse van” *Mire megjössz*), de itt a kiszolgáltatottság tündökölt mint egy angyal. Az *1972. december 22.* című versben sűrítve van mindez:

Rühes ebek, vérzünk a párnán.
Gyönyörűek vagyunk.
Azután csak ügyetlenek
és halhatatlanok.

A szituáció konkrétabb: a verítékezés helyett „vérzünk a párnán”. A civilizáció rekvizitumai (nadrág, rabság) helyett itt a kutyák egy állandó, megvetést kifejező jelzőjét kapjuk, amitől könnyebb metaforaként érteni a „rühes ebeket”. A metaforát, amit a nyelvi konvenció közege stigma-ként süt rá a kirekesztett csoportokra, Pilinszky verse elfogadja. Ahogyan Rosmer János *Hátsó ülés* c. kötetében olvassuk a közönséges, trágár szót és annak esztétikusan megformált hasonlatait: „Nem szeretem, ha azt mondják, homoszexuális, jobb a buzi. / Sötét akár a kármin, vagy a vér mélyvörösébe csöpögtetett éjszaka. / Meg aztán komikus is és felemelő, ahogy megbélyegez és megaláz.”

Az elítélő társadalmi konszenzus jelenik meg mind Pilinszky-nél, mind Csehynél. „Nem a szót szégyelled igazán, hanem a könnyeket a párnán”, közeledik és távolodik a Rosmer vers Pilinszky négysorosához: közeledik a párnával, távolodik a

szituációval: itt csak a beszélő van és a közeg, Pilinszky-nél viszont együttlétről van szó. Többes szám, első személy. Ezt a többes számot a korábbi *Szabadulás* c. vers még az angyal tündöklésével és kopárságával hozta át a jelenidőbe, a négysoros végig jelenben fogalmaz. Aminek a cím, egy puszta dátum, a múlt evidenciájával szinte komikus ellentéte. Angyal már nincsen itt, van viszont a gyönyörűek-ügyetlenek-halhatatlanok dinamikája.

Pilinszky azt a pontot kereste a leghelyetlenebb helyeken, ahonnan az ember szépek látszik. A *Fabula* című 1962-es versében egy magányos farkasról ír, ott is megjelenik az angyalhasonlat („magányosabb az angyaloknál”), aki beleszeret egy falusi házba és az ott élő emberekbe.

Istennen kívül soha senki
olyan szépnek nem látta őket,
mint ez a tisztaszivű állat.

Jól ismert a történet, azóta is folyamatosan ez történik: reggelre az ostoba, sztereotípiáktól megvezetett emberek feledhetetlenül agyonverték.

Részben az egész. 25 éves az Élesdi Művésztelep

A Élesdi Művésztelep huszonötödik, jubileumi kiadása¹ kapcsán időszzerűvé válik azoknak a hívószavaknak a számbavétele, amelyeket az elmúlt negyedszázad alatt használtak a formáció jellemzésére. Úgy gondolom, hogy míg ezek a metaforák, metonímiák hasznosak lehetnek bizonyos jelenségek, esetleg evidenciák kiemelésére, könnyen ki is üresedhetnek. Itt főleg három dologra gondolok. Az egyik a „zóna” szinekdochéja.² A másik egy jellemzés a természeti és társadalmi „érintkezésről”,³ mint a Telep sajátosságáról. A harmadik pedig a „határ” vagy a rokon értelmű „átmenet” burjánzó metaforája.⁴ Mindegyiknek megvan a maga jól érthető, elsősorban kultúrtörténeti és kulturális antropológiai érvénye. A „zóna” itt többféle, hasonló paraméterekkel rendelkező kelet-közép európai poszt-szocialista világkép megnevezésére szolgál (vagyis az mindegyik helyett egy). Élesd és a művésztelep környe-

Galéria

ZUH DEODÁTH (1982, Nagyszalonta). A BTK Filozófiai Intézet kutatója, az MTA Lendület Morál és Tudomány Kutatócsoport tagja. Szakterülete az 20. század filozófia és eszmetörténet, valamint a művészet és az építészet elmélete.

zete is dagad a poszt-szocialista rekvizitumoktól, a pepitában hőszigetelt tömbházak előtt lovagló színes melegítő legényektől, a régi világ építőanyagainak városi régészeti leleteiig. A művészek itt sokszor Tarkovszkij-hősök a sötét, pené-

¹A zárótárlat megnyitója, in situ, az Élesdi Liceumban 2021. július 23-án, 18 órától volt. A hagyományt követve az egyes alkotók műtermei nyíltak meg kiállítóterként. Az esemény záróakkordja a Mujko zenekar improvizatív másfél-két órája volt.

²Hornyik Sándor: Zóna, in: *Zóna*. Az Élesdi Művésztelep elmúlt öt éve. MODEM, Debrecen – Élesdi Művésztelep Egyesület, Budapest, 2013. 5–8.

³Keserü Katalin: Bevezető, in: *A kép közvetlensége*. Tízéves az Élesdi Művésztelep [Katalógus], Ernst Múzeum, Budapest. 7.

⁴veress dani [Veress Dániel]: Osztozkodás a határon. A tizennyolcadik élesdi művésztelep, in: *Várad* 2014/10, 42–54.

Nagy Benjámín: Under construction 02. Akрил, vászon, 80×60 cm

szes szoba egyik falát elfoglaló magánkönyvtár előtt. Az érintkező természeti és társadalmi valóság amúgy maga is egyfajta metonímia, Élesden pedig ennek jelentése igen könnyen érthetővé válik azzal, hogy végigtekintünk a hármaspataki pihenőhelyen és a nem éppen eleganciájáról, de funkcionalitásáról híres nyolcvanas évekbeli iskola helyszínein, majd végigjárjuk az osztály-/műterem és galéria-sort. A határ és az átmeneti régió képzete pedig szinte triviálisan érthető. Aki Várad felől Kolozsvárra zarándokol, az szembesül az élesdi főúttal, a Kis- és Nagyállomással, egyszerre érzi az Alföld laposságát és a Révi-szoros vadregényességét. Szembesül a román, magyar és szlovák emberek együttélésével a feketeerdei sziklák alatt, átjárja a centrum és periféria közötti út folytonos és sohasem változó köztességének hangulata. Kérdés persze, hogy meddig? Meddig találunk ihletet az állandó átmenetben, változtathatatlan köztességben, pszeudo-nyugat-balkáni, elkésett

Horváth Ágnes: Dilatáció. Vegyes technika, installáció, 4,5×3×4 m

vagy talán ki sem alakult fogyasztói társadalmakban, a régi polgári rend és új szocialista rendezettség együttes felszámolódásában? Véleményem szerint nem sokáig.

Sokkal nehezebb azonban kiüresíteni azokat az élesdi művészeti produktumokról szóló beszámolókat, amelyek éppen ezek létrehozásából indulnak ki. Az élesdiek „elsősorban” olyan „festők”,⁵ akik nem feltétlenül törődtek a 20. század piktoriális irányzatai közötti szakadékokkal és ezek közötti átmenetekkel. Hanem megpróbálnak mindenképp, ha lehet minél többet létrehozni. Azt vizsgálják, hogy mennyi potenciál van még ezekben a nem itt feltalált, de művelésre szoruló műfajokban. Ahogy a Telep történetét összefoglalva Incze Mózes mondta az első generációról: a társult művészek elsősorban helyet kerestek maguknak ahhoz, hogy a hivatalos kereteken túl is munkájukat végezzék. És épp ez ma is döntő. Mivel az egyszerű (vagy inkább: általános) élesdi művész első-

⁵ Keserü Katalin, i.m., 6. Lásd még ehhez: Kürti Emese: Táj, ecsettel. Tízéves az Élesdi Művésztelep, Ernst Múzeum, Budapest, 2007. január 25. – március 7., in: Balkon 2007/2, 30–32.

Szakál Éva: #OOF07. Akril, vászon, 90×70 cm, 2021

sorban művészeti párhuzamokat keres, művészeti források után kutat, sem a konkrét társadalmi-politikai kritika, sem pedig a fennálló rend megváltoztatásáról szóló narratívák nem válnak repertoárjának részévé. Hogy a helybeli táj, vagy a bizonyos perspektívából „nyugat-balkáni” vidék „folyamatos átmenetének” képzetei a művészeti termés részévé válnak, nem csoda. De sokszor nem is több egy olyan társadalomtörténeti diagnózisnál, amelynek csak és kizárólag akkor kell helyet adni, amikor arra feltétlenül szükség van. A természeti és társadalmi kontextus mindig adott, de érdemes annak sajátos relevanciáját műalkotásról műalkotásra megvizsgálni.

zálnak ezeken (pl. „*Ultrahygiene*”), de mégis inkább megmaradnak a leírás szintjén. Ha beavatkoznak valamibe, az egyrészt a festett vászon-neon hibridek konceptuális művészeti tradíciója, másrészt pedig klasszikus esztétika-történeti toposzok értelmezése. Ennél is nyilvánvalóbb a neon belsőépítészeti (mennyezet-világítás) és kereskedelmi használatára (reklám) tett utalás. De térjünk vissza itt a képzőművészeti kérdésekhez. A neon Joseph Kosuth-tól eredeztethető konceptuális felütésű használata Mary Weatherford 2010-es évek közepén született alkotásaiig számtalan formában volt a kortárs művészet része. Bodoni képeiben a legizgalma-

24

Nagy Benjámín: Random construction (S.O.5). Takarófólia, papír, maszkolószalag, akril (kollázs), 140×120 cm

A jubileumi év alkotóinak listája változatos: Bajkó Dani, Balázs Imre Barna, Bodoni Zsolt, Buzási Andrea, Furák-Pop László, Horváth Ági, Kovács Kitti, Kovács Lehel, Mátyási Péter, Nagy Benjámín, Szabó Anna-Mária, Máriás István (vagyis Horror Pista), Szakál Éva. A lista tartalmaz a közösségből eddig is jól ismert, visszajáró és új neveket is. Ezek közül itt csak néhányukat tárgyalom bővebben.

Bodoni Zsolt vásznai háttérében elhelyezett hajlított neonpálcák (tulajdonképpen: ledsorok) társadalmi jelenségeket regisztrálnak, sőt ironi-

sabb az, amit a Laokoón-motívumból bontott ki. A neonkígyóval körbetekert, szenvedő pap képe könnyen csábít arra, hogy abban a fogyasztói társadalommal való viaskodást lássuk. Ám sokkal tanulságosabb, ha egyfajta értekezésnek tekintjük a médiumspecifikus művészetekről. A kép és a neoninstalláció egyszerre ad plusz térhatást a perspektivikusan is kiválóan szerkesztett festménynek, és ezzel kifordítja a síkban ábrázolt térhatás történetét. A szobor három dimenziója adottság, itt viszont a három dimenzióban felépített installáció szintén adottságként tekint a tér mélységére, miközben annak két síkbeli kiter-

Kovács Lehel: Töredék galambbal. Akril, olaj, vászon, 50×40 cm, 2021

jesztését egy festett vásznon keresztül tölti ki. A képzőművészet ugyanakkor, – elég Lessing klaszszikus Laokoón-értelmezésére gondolnunk – csak másodsorban ábrázol cselekvést, folyamatot. A Laokoón-csoport éppen a nem tolakodó egymásmellettség, nem pedig az üvöltő, cselekvő alakok révén éri el hatását. A neon vibrál, mégsem cselekszik, az elmosódott, de hiteles eredeti alakokat saját médiumukból mégsem zökkenti ki.

Horváth Ági totális műtereminstallációja az építészeti tér adottságaival és az ebbe oltott természet lehetőségeivel játszik. A cím, vagyis a „dilatáció” terminusa ugyanakkor több élű fegyver. A „hézag”-nak megfelelő neologizmus használatának szépségein túl van egy szigorú technikai, de nagy konceptuális potenciált rejtő értelme. A dilatáció építészeti szempontból semmilyen feszítő ellentmondást nem hord magában, hanem éppen valami ilyesmire ad megoldást: tervezett hézagot jelöl, éppen azért, hogy a természet ereje ne repesse, feszítse darabokra az emberalkotta valóságot. A betonból kinövő, plántált cserje erre utalhat: egy kiszámolt, jól elhelyezett és kifogástalanul takart dilatációs hézagra.

Mátyási Péter: Stildeath. Vegyes technika, vászon, 73×53 cm

Buzási Andrea: Szarvas 3000 pixelen. Vegyes technika, montázs, projekció, 80×100 cm

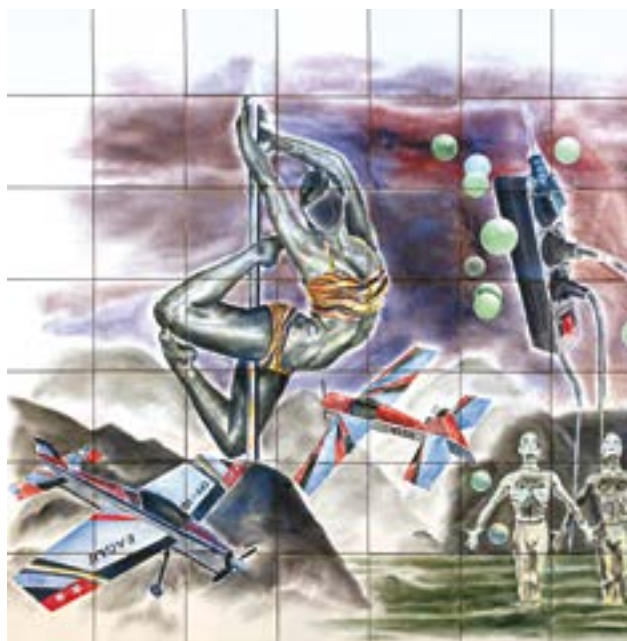

Máriás István (Horror Pista): Alice. Mázazott kerámia csempé, porcelánfesték, 105×120 cm

Horror Pista a klasszikus burkolóanyagokra vetített grafikai munkákban, a festett mázazott csempé és a mozaikrakás technikájában találta fel újra magát. Szakál Éva arra tett erőfeszítést, hogy az információs technológia által mindennaposá tett szoftver-generálta képhibák ábrázoló potenciálját kihasználja. Hasonló úton, de vegyes technikát használva jár Buzási Andrea, a félvezetők által generált segédszerkesztéseket leleplező, a térbe vetített fotomontázs-installációjával. Bajkó Dani, ezzel rokon módon adott teret a festészet „éteri hangulatát romboló képhibák”-nak.⁶ Nagy Benjámint digitális mintasablonokat rendezett vászonra, illetve sablonok analóg konstrukcióját dokumentálta nagy műgonddal. Ebben az értelemben egyedül ő tette irányzottan az alkotásfolyamatot a kiállított mű részévé. Balázs Imre Barna az anyagmozgás természeti energiáit kísérli meg képre vinni. Kovács Kitti síkban festett

⁶ Tayler Patrick kifejezése.

Máriás István (Horror Pista): Skydancer 2021. Mázazott kerámia csempé, porcelánfesték, 105×105 cm

rendhagyó organikus textúrákat. Mátyási Péter festményei olyan természetképek, amelyek a rendhagyó fényviszonyok szakavatott ábrázolása révén nemcsak az emberi beavatkozásból előálló természetellenes térhatást keltenek, hanem mint-ha a rajtuk megjelenő növények hangos panaszt adnának elő. Kovács Lehel egy olyan sorozat újabb képeit festette meg, amelyek a környezetükből kiragadott élőlények és artefaktumok esetlenségét illetve – éppen hogy – megdöbbentő karakterét domborítják ki. Szabó Anna-Mária triptichonja a tökéletesre alapozott felület igényes egyszerűségéből bontja ki a vonal grafikai fontosságát.

Furák-Pop László, a művésztelep egyik törzstagjának kollázsai korábbi tárlatokról is ismertek, ugyanakkor éppen az alapozott vászakra tapétázott újságkivágások biztosíthatják a téma mindig megújuló bőségét. Azért is fontos ez a művészi munka, mert rímel Furák-Pop zenei affinitásaira. A kísérleti-improvizációs Mujko zenekar (amelyben ő a rézfúvósokat szólaltatja meg) záróesti fellépései hasonló elemekből építkeznek. Az atonális rögtönzés a tonális hangsorokra utal, ahogyan a reciklált grafikai tartalom is valami egyedi, nem feltétlenül a klasszikus mesterséget (mely egyszerre: kutatómunka, festészet, grafika) megidéz, de mégis arra alapozott jelentésszerű hangulati egészé válik. Akár egy bihari Ted Milton, aki zenei

Kovács Kitti: Cím nélkül. Vegyes technika, 120×87 cm

Balázs Imre Barna: Cím nélkül. Olaj, vászon, 205×182 cm (részlet)

mondanivalóját közlendő a vászon-kollázs vegyes technikájával él a költészet eszközei helyett.

Nyilvánvaló, hogy a huszonöt éves kezdeményezés egyik legfontosabb útjelzője annak regionális beágyazottsága. Ez azonban éppen hogy a jelenség rendhagyó aspektusa. Nem azért, mert Nagyvárad vonzásában és vonzására mindenkinek valahogyan reagálnia kell. Az Élesdi Művésztelep decentralizált, Nagyváradon mint régióközponton kívüli elhelyezése részben örömteli tény immár harmadfél évtizede, másrészt pedig rámutat valamiféle kényszerűsége. A nagyváradai képzőművészeti élet ugyanis nem egy olyan jól és láthatóan működő akadémiai (képzőművészeti szövetségek, egyetemek) illetve klasszikus alternatív intézmények (kereskedelmi galériák, kincstári és nem kincstári fenntartású művészeti központok) által meghatározott infrastruktúra hordozója, amelyből egy idő után ki kell, ki szükséges szakadni ahhoz, hogy a már meglévő termékenyítő impulzusokat kapjon. Nagyváradnak egyelőre egyetlen tradicionális keretek között működő magasművészeti galériája sincs, amelyben az élesdi művészek rendszeresen kiállíthatnának. Az, ami ilyen jellegű eseményeknek mégis helyet adhat, nem rendelkezik állandó, illetve folyamatosan újuló kuratori koncepcióval és személyzettel. Kiállítóhelyek ugyan vannak, de ezeknek éppen az előbbiek miatt, felettébb nehéz meg-

Furák-Pop László: Cím nélkül. Akril, kollázs, 68×49 cm

26 határozni a profilját. Markáns profil nélkül pedig a galéria és képzőművészeti múzeum sem más, mint egyfajta hasznos, de nehezen érthető közepszer. Ezt a helyzetet jól jelzi, hogy a kortárs művészet muzeális keretei az élesdiek számára is Debrecenben állnak fenn földrajzilag a legközelebb. Ugyanakkor az egyértelmű interakció sem a helyi múzeumokkal és galériákkal, sem pedig a felsőoktatási rendszerrel nem látványos.

Az élesdi művésztelep úgy adhat megfontolandó impulzusokat a regionális, de nemzetközi kontextusból érkező és innen érthető képzőművészet számára, hogy közben reális konkurenciája nincs, és nem is egy kialakult rendszer sokadik megközelítését nyújtja. Egyedi, zonális, átmeneti, regionális valamint a természettel és egymással érintkező társas lények fordulnak meg ott. Műfajában továbbra is az egyetlen. Felvevőpiacában pedig egy szűk – és nagyrésztben esetleges – váradi-bihari szakmai „elit” (értsd: elhivatott) körön kívül továbbra is jócskán túlmutat a zónán,

a régió, és a helyi művészet közönségén. Egyetemes művészettörténeti vonzatai jóval komolyabbak, mint az, amit a zóna sajátosságaiból és egyfajta „átmeneti” státusz megragadásából meg lehetne érteni. Ha tehát feladjuk a hiú reményt, hogy a művészet elérkezett a valóság ábrázolásának végéhez és így szabaddá válik,⁷ akkor éppen hogy közelebb kerülünk ehhez az anyagismereten és a mind tökéletesebb mesterségbeli kivitelezésen (tehát: kötöttségeken) nevelkedett, folyton bővülő közösséghez. Képzőművészetet csinálni kell. Produktumokat kell létrehozni. Élesden ez történik. Ebben az értelemben a telep nem alternatívája semmi máshol meglévőnek, hanem egy néhány elv szerint rendszeresen alkotó közösség évenkénti gyülekezőhelye. Éppen ott van, ahol a közösség alapítói ifjúkori kötődésekkel rendelkeznek. Illetve ott, ahol az alkotáshoz kellően otthonos környezetet találnak, és innen vetik szemeiket egy tágabb, nemzetközi mezőny viselt dolgaira.

ZUH DEODÁTH

⁷ Horváth Krisztiánt idézi Kürti i. m., 30.

Bodoni Zsolt: Untitled. Akril, vászon, led, 200×270 cm

Szabó Anna-Mária: Dobbanás. Olaj, vászon, 3×(70×50) cm

A közös alkotás tartja a virtuális falakat

A huszonöt éve létrejött Élesdi Művésztelep múltjáról és jelenéről az egyik alapító művész, *Balázs Imre Barna* válaszolt az *Ujvárad* kérdéseire.

Kiben, kikben fogalmazódott meg a művésztelep ötlete, honnan indult, miért esett a választás Élesdre? Mi motiválta a művésztelep létrejöttét, hogyan valósult meg a kezdetekben?

A Magyar Képzőművészeti Egyetem 1996-1997-ben első- és másodéves festő és grafikus szakosai egy kis csoportjának elhatározása révén alakult meg az első Élesdi Művésztelep. Az ok egyszerű volt, nyáron se szakadjon meg a közös alkotási lehetőség, valamint egy kialakulóban lévő baráti társaság tagjai együtt tölthessenek pár hetet a nyárból. A csapat magja volt a marosvásárhelyi Művészeti Líceum 1994-ben érettségizett osztályából Bodoni Zsolt, Balázs Imre Barna, Incze Mózes, Szász Sándor, a második évtől Herman Levente, valamint a sepsiszentgyörgyi születésű Kovács Lehel.

Bodoni István, Zsolt édesapja elvállalta azt a helyi szervezési munkát, amelyet Budapestről nehezen lehetett volna bárkinek is kézben tartani, azt hiszem ez mérvadónak tűnt akkor, ezért választottuk Élesdet helyszínnek. Sokan életükben akkor jártak először Élesden. Nekünk, Zsolt osztálytársainak korábban már megadatott, hogy ott tölthetünk pár napot, ennek ellenére a művésztelep közben fedeztük fel Élesdet és környezetét, ismerkedtünk meg az ott élő magyar fiatalokkal. A kötődés a városhoz észrevétlenül alakult ki, és minden évben nagyon vártuk, várjuk a mai napig is azt a pár hetet, amit ott tölthetünk.

Hogyan sikerült körülményeket teremteni a munkához, kik segítettek, támogatták a telepet az évek során?

A körülmények megteremtése minden évben egy komoly feladat volt, annak ellenére, hogy akadtak olyan helyszínek, ahova vissza-visszatértünk. Nem csak az alkotási helyszín volt évről-évre kérdéses, de minden más (szállás, étkezés) is. Szerencsére a résztvevők hozzáállása, valamint a

A 25. Élesdi Művésztelep logója.
Bodoni Zsolt és Furák-Pop László munkája

helyiek segítőkészsége mindig kíségetett. A már említett Bodoni Zsolt szüleinek segítsége elengedhetetlen volt, de a katolikus pap és a református lelkészek nyitottsága és segítségnyújtása is megemlítené.

Pénzügyi forrásokat pályázati úton nyertünk évről évre (NKA, NCA, MMA stb...), valamint évekig kíségetettek magánszemélyek is, egy nevet említenék, hosszú éveken át támogatta a művésztelepet Szabó Eszter.

Hogyan tapasztalják, milyen jelentőséggel bír a közösségben való alkotás, illetve a természet, valamint az épített környezet, a vidék, a város közelsége?

Természetes egyszerűséggel, önmagából építkezve alakult ki a társaság, emberi-alkotói közösség jött létre az Élesdi Művésztelepen. Az elmúlt huszonöt évben a társaság nagy része kicserélődött. Mindig próbáltunk olyan művészeket meghívni, akikben láttuk azt az elszántságot, és emberi-művészi minőséget, ami föltétlenül

szükséges egy három-négy hetes közös alkotáshoz, közösségekben éléshez. Maga a közösség élménye nagy erővel bír, a beszélgetések nyitottabbá, megértőbbé, elszántabbá teszik a résztvevőket. Az együtt töltött hetek összerázzák a társaságot, a végére szimbiózisba kerülünk. Ez természetesen az alkotásra is hatással lehet.

A környezet mindenkire másképp hat. Kit az esetlen, de bájos kisvárosiasság, kit a város környéki táj bűvöl el. Az eddigi 25 év tapasztalata, hogy mindenkit elvarázsol valami, ami miatt visszavágyunk.

Változott-e az „élesdiség” fogalma ahhoz képest, amit 2014 táján Keserü Katalin mondott: a természetel és az egymással való direkt érintkezés az elkészült művek legkisebb közös többszöröse?

Ez a meglátás valós most is az „élesdiséggel” kapcsolatban.

Mennyire jellemző különböző nemzedékek, szemléletek jelenléte, az alkotói munka mellett miben áll a jelenlét, illetve a kommunikáció a művészek között?

Az évek elteltével természetes folyamatként épültek be újabb és újabb generációs alkotók. Úgy érzem, mindenki másképp reagál az ott tapasztaltakhoz, van aki hamarabb felveszi az általunk – akik hosszú évek óta részt veszünk a művésztelepen – megszokott ritmust, könnyebben akklimatizálódnak, s van, akinek több időre van szüksége, hogy megszokja a közösség és a hely lényegét.

Működését tekintve miben sajátos ez a művésztelep, egyáltalán mit jelent maga a működés, kik vannak jelen évről-évre, hogyan fogalmazzák meg 25 év után a telep identitását?

Az Élesdi Művésztelep nem egy szokványos alkotótábor, nem egy helyrajzi szám alatt megtalálható intézmény (bár sokat tettünk azért, hogy az is lehessen). A művésztelep maga az alkotók közössége, a közös gondolkodás, az alkotás tartja a virtuális falakat minden évben négy héten keresztül. Ameddig vannak olyan művészek, akik számára ezek az értékek számítanak, addig lesz művésztelep. Az identitását a szabad gondolkodásban, az alkotás szabadságában definiálnám. Összegyűlünk, jól érezzük magunkat ebben a közegben, alkotunk mindenféle béklyó és elvárás nélkül.

Negyedszázad alatt mik voltak a legnagyobb nehézségek, legnagyobb örömeik, sikerek, s hogyan képviselik a folytatást?

Bajkó Dani munka közben

Az első generációs válságot említeném az első nehézségnek, amit meg kellett oldani, amikor családokkal, gyermekekkel bővült a „tagság”. Erre nem voltunk és nem is lehetett felkészülni. Ez is a maga természetességében oldódott meg, ahogyan a művésztelep alakult. Meg kellett tanulnunk érdemben reagálni, kezelni a helyzetet. Fiatalabb generációk bevonása volt a megoldás, amire azóta is odafigyelünk.

A művésztelep első komolyabb közös kiállítása fontos mérföldkő volt. Az Ernst Múzeumban a művésztelep 10 éves évfordulóján Keserü Katalin rendezett kiállítást. A 15. évforduló apropóján a debreceni Modem-ben állítottunk ki, míg a 20. évünket a budapesti Múcsarnokban ünnepeltük.

Mindezek mellett a legnagyobb öröm és siker, hogy megéltük a 25. évünket is, és bár ez fontos állomás, mégis a részvétel, az, hogy ott lehettem, megélhettem mindezt, ez a legfontosabb. Úgy látom, s örömmel látom, hogy van következő generáció is, amelynek tagjait érdekelheti ez a fajta szemlélet, ami a művésztelepet élteni.

orlando balas

terra 2.0

Az egóból sikeresen átléptem az ököba

Orlando Balas író az átélt tapasztalatok
beépüléséről alkotásaiba

– Általános érvénnyel kezelhető a kamaszkor hormonális forradalmának hatására jelentkező sok új érzés nyilvános kimondásának kényszere, ami majdnem mindig vers formában történik. A felnőtt élet megindulása után viszont leohad a rímfaragási kényszer. Am azok is, akik egész életükön át hűségesek maradnak a költészethez, egy idő után kezdik úgy érezni, nagyobb lélegzetű prózai írásokkal is meg kellene próbálkoznuk, ennél is később pedig eljuthatnak a drámai szövegalkotáshoz. Orlando Balas követi ezt a sémát: huszonégy évesen, 1995-ben jelenik meg első kötete, a *borderline* című versgyűjtemény, majd néhány rövidpróza után, szakmájához kötődő, német irodalmi és nyelvi kapcsolódású írásokat közöl. 2021-ben szinte egy időben jelent meg két kötete, *terra 2.0* címen versek, míg *Incomod (Kényelmetlen)* címmel három drámát tartalmazó könyve. Mit gondol a huszonöt éves kihagyás utáni visszatérésről a vershez, illetve a drámai műnem felkarolásáról?

– Kamaszkoromban kezdtem el írni, kedvenc költőimnek, Nicolae Labişnak, Jeszenyinnek, a 80-as évek alkotóinak, majd egyetemistaként a

német irodalom kiemelkedő egyéniségének, Bertold Brechtnek a hatása alatt írtam első verseimet, a *Bordeline* kötet darabjait. Érdekes, a könyv előszavát jegyző Ruxandra Cesereanu mennyire ráérezett pályám alakulására, hiszen a bevezetőt azzal a mondattal zárja: „Azt hiszem, a *Borderline* még csak egy jövődő szövegnek az előszava.” Aztán negyedszázadig nem írtam verset, majd amikor újrakezdtem, be akartam bizonyítani, hogy nem lettem hűtlen önmagamhoz, az eltelt idő tapasztalatainak hatására a szó legszorosabb értelmében ott folytattam, ahol a *Borderline*-t lezártam: a kötet címadó versét továbbgondolva indítottam idei kötetemet, az alább következő fordítások közt is szereplő *látóhatár* című verssel. S ha lehetne egy kérésem, nagyon örülnék, ha megjelenne a *határvonal* jelentésű *borderline* fordítása is, az elmondottak könnyebb megértése végett.

– Természetesen, a lényeg az, hogy az olvasó is lássa: a huszonöt év után újra felvett versfonal ott folytatódik, ahol abbamaradt. Szeretném azért megtudni, miért hagyta abba a versírást 95-ben?

– Világosan ki is mondom a *borderline* végén, hogy tőlem idegen volt a csak a költői énről szóló verszőn, akkoriban a költők mind csak magukról, saját lelkiállapotukról írtak. Egyébként már német nyelv- és irodalomtanárként elindultam egy párhuzamos úton. 2007-ben írtam a női alakok bemutatásáról a német középkori eposzokban, az Eddában, a Sagaban és a Niebelung-énekekben, 2003-ban jelent meg először német nyelvkönyvem, majd 2004-ben a most már 15. kiadást megelőző nyelvkönyv, amit 2008-ban Bánffy-Benedek Andrea fordított le magyarra, majd jelent meg a Polirom Kiadónál *Tanuljunk németül: Nyelvtani és szókinccsfelkészítő gyakorlókönyv* címmel. Visszatérve a versíráshoz: nem éreztem szükségét annak, hogy magamról írjak, hanem mindenekelőtt a természetről. Tévedés ne essék, nem vagyok ökológiai élharcos, hanem ideológiailag érdekel, mondhatnám akár személyes kérdésfelvetésnek is, hogy mi a kapcsolat köztünk és a természet között. Mert bárhogyan is nézzük, a természet megcsúfolói, kifosztói az emberek. Ilyen szempontból Mihók Tamás költői attitűdjével érzek rokonságot. S hogy tartalmilag mintegy ellentétesen indítom az új verskötetemet, azt egy szójátékkéfével jellemez-ném, azzal, hogy az egóból sikeresen átléptem az ököba.

– *A prózai írásaival kapcsolatban mit szeretne kiemelni?*

– Politikailag elkötelezett írások, nem párt-politikai értelemben. Ugyanez a helyzet a színpadi alkotásokkal is: olyan témákat igyekeztem fel-dolgozni, amelyek a mindennapi életben is fog-lalkoztatják az embereket. Ilyen a mesterséges

intelligencia, a gyermekek zaklatása, a széteső családok problematikája, illetve mindennek ken-dőzetlen bemutatása. Az is foglalkoztat, hogy a hatóságok mennyire élnek vissza az emberek jóhiszeműségével, vagy mennyire tud egy magára maradt anya a gyerekeiről gondoskodni. Meddig bírja a küzdelmet, folyton felállva és újraindulva, s mikor kerül olyan állapotba, amikor már nincs több ereje. A társadalom különböző problémái foglalkoztatnak, és szeretném, ha minél többen érdeklődnének ugyanezen gondok iránt. *Incomod* című drámakötetemben három színpadi mű sze-repel, a Siegfried avagy A jó győzelme, a Hagyd a szárnyaimat!, illetve az Éjjel, mint a tolvajok. Több színháznak ajánlottam fel, de egyértelműen pozitív választ egyiktől sem kaptam a bemuta-tásra. Az a gyanúm, mivel a témafelvetés inkább kényelmetlennek mondható, talán emiatt nem tolonganak. Pedig nem a problémák takargatása a megoldás, sem az, hogy elheverünk, és nem érdekel semmi, hanem épp ellenkezőleg. Ahogy Liviu Antonesei író társam frappánsan megfogal-mazta: „döntéseink alakítják az életünket”. S ezzel el is mondtunk mindent!

MOLNÁR JUDIT

Portré

MOLNÁR JUDIT (Nagyvárad) tanár és közíró. Bukarestben újságíró, majd Nagyváradon magyar nyelv és irodalom tanár, több kötet szerzője, szerkesztője, fordítója. Jelenleg a Krónika napilap állandó munkatársa.

Orlando Balaş határvonal (borderline)

azt hiszem amit átéltem
arról nem szabad beszélni,
a megélt dolgokról, melyek ugyanolyan fontosak
mint a meg nem éltek.

a szavak mintha egy eljövendő örömről szólnának.
a mi legbelső boldogságunkról, megélt örömről, arról ami elmúlt
ami néma mint egy porcelánbaba
ajkai közt egy véres rózsával.

a szavak a mi villámból szótt bundánk
megyünk sérthetetlenül kinyújtott kézzel
és vajon hogyan is élhetnénk meg azt
hogyan arról beszéljünk amit szeretünk?

látóhatár (linia orizontului)

arról amit szeretünk
nem lehet hallgatni
megélt dolgok ugyanolyan fontosak
mint a meg nem éltek

a szavak arra vannak ami bennünk él
az elmúlt élet, a megálmódott élet
oly néma akár egy vérző rózsza
egy vizeken lebegő nő ajkai között

a szavak a mi villámfényeink
csóré, vértjeink nélkül állunk kitárt kezekkel
és tudnánk-e vajon nem beszélni
arról ami él és mi szeretjük?

zöld (verde)

gyerekeim egy zöld iskolába járnak
ami évről évre megkapja
a természetvédelemért kiírt
versenyek zöld zászlaját

mert mi egy zöld országban élünk
ahol az emberek természetbarátok
akárcsak minden ember ezen
a civilizált földkerekségen

gyermekeim évről évre részt vesznek
az ökológiai nevelésprogramon
közönség előtt énekelnek a természetről
újrahasznosított anyagból varrt ruhákban

fényképezkednek az iskola zöld falújságjának
zöld sapkában és zöldre festett lájbiban
zöld műanyag öntözőből locsolják
a zöld műanyag facsemetéket

mert mi öntudatos polgárai vagyunk
a zöld országnak amiben élünk
egy zöld műanyag világ közepette

Szeptember az iskolakezdés hava. Ilyenkor az jár az eszemben, hogy az iskola a jövő társadalmának felkészítője, de egyre több baj van iskolával is, társadalommal is. Egyik oka ennek az lehet, hogy eltűntek a férfiak az oktatásból. És hiányoznak onnan. Most arról tандемезünk, hogy mi-
ben más a férfitanár, mint a női? Mi lenne a feladata a férfitanerőnek? Megé-
l-e ezt a hiányt, s ha igen, hogyan a férfi-
kolléga is? Vajon miért nem vonzó a fiúk számára a tanítói, tanári foglalkozás? És ami még fontos: hogyan lehetne motiválni a férfiakat, hogy válasszák a pedagógusi pályát?

(Magyari Sára)

Egyre többet beszélünk arról, hogy a ma felnö-
vő gyerekek nem látnak férfimintát. A családokban vagy a válások miatt nincs jelen az apa, vagy olyan sokat dolgozik, hogy szinte alig találkoznak vele otthon. Ráadásul az oktatásból is eltűntek a férfiak. Valahogyan nincs presztízse a férfiak számára a pedagógusi pályának. Nagyon kevés óvó bácsit és tanító bácsit találunk, elvéve akad egy-két férfi az általános és középiskolában, de valójában nagyon elnőiesedett a szakma. Pedig a gyereknevelésben a férfiaknak nagy szerepük lenne. Kell a férfiminta, látni kell, hogyan működik egy férfi – ez modellértékű a fiúknak is, a lányoknak is.

Genetikailag másként kódolt egy férfi, mint egy nő. Vannak bizonyos alapprogramok, amelyek a nemünktől függenek. A kognitív képességeink például nem ilyenek: azaz nem lehet kijelenteni, hogy valaki azért intelligens, mert férfi vagy nő. Viszont a percepció már nemfüggő, például mást vesz észre elsőre egy férfi a térben, mint egy nő. Ebből mókás helyzetek szoktak adódni a párkapcsolatokban, de ez hadd legyen egy másik tандемезés témája. A kommunikációs képességekben is kimutathatóak a nemi különbségek: a nők részletesebben, színesebben mesélnek el történeteket, gyakran visznek bele érzelmi alapú leírásokat, a férfiak lényegretörőbben beszélnek, inkább eseményeket, tényeket sorakoztatnak fel. Megfigyelték tanórákon, hogy ugyanazt a fogalmat,

jelenséget másképp magyarázzák a nők, mint a férfiak. Más a számonkérési technika is: sokszor a nők a részleteket is alaposabban ellenőrzik, míg a férfiak lazábban kezelik mindezt, inkább a globális rálátást díjazták.

Úgy tűnik, a férfitanárok könnyebben fegyelme-
znek, gyakran nem is kell fegyelmeznük, mert férfi mivoltukból fakadóan nagyobb mértékben sugallnak tekintélyt, árasztanak nyugal-
mat. Külön érdemes

arról beszélni, hogy a szülők a mai napig könnyebben engedik el csemetéiket olyan kirándulásra, táborba, ahova férfitanár is megy felügyelőnek. Valószínűleg a fizikai erejüknek és a gyakorlatiaságuknak köszönhetően – mármint, ha ez megvan bennük, bár az is gyakori, hogy e tulajdonságokat csak beléjük látják.

Magyari Sára rovata Iskola – férfiak nélkül

Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a *Nyugati Jelen* napilapban. Kötete: *Takázás* (esszék, publicisztikák) MŰRE, 2018.

Fontos lenne, ha egyre több férfi lenne pedagógus. Azok a látszólag apró különbségek, amelyek nemileg kódoltak, valójában sokat nyomnának a latban az identitás- és személyiségfejlődésben. Például másként motivál egy férfi, mint egy nő. Az előbbi keményebb, inkább teljesítményre lehetne ösztökélő, az utóbbi inkább elfogadóbb, elsősorban az együttműködésre lenne nevelő. Ma viszont gyakran az tapasztalható, hogy a nők férfias tartalmakat próbálnak működtetni nőies formában. Ebből aztán nem nagyon lesz semmi. Mert mikor ott van a 150 cm-es 45 kg-os tanárnő, és elüvölti magát a 12. osztályban, hogy csend legyen, a fiúk közül hangosabban – csendesebben valaki csak megjegyzi, hogy X már megint hisztizik, és nem lesz csend.

A férfitanárnak az lenne az egyik feladata, hogy olyan legyen, mint egy erős pillér: álljon rendületlenül, tartással. Ez egyszerre védelmező és korlátozó jelleg is. A férfitanár védelmező program alából ott van: ha elég erős, bátor jellemű, akkor a fizikai és lelki erejét védelmezésre használja, ha gyáva és gyenge jellemű, akkor rombolásra. Ezt nem csak kutatások bizonyítják, hanem a körülöttünk lévő valóság is. A korlátozás szintén védelmező funkciója, ami inkább arról szól, hogy eddig és ne tovább, azért, mert ez szolgálja a kölyök érdekeit.

Környezetünkben nem vonzó a férfiak számára a pedagógusi pálya, egyrészt ennek anyagi okai vannak – alulfizetettek az oktatók. Másrészt nőies szakmának tartják, gyakorlatilag a férfi nemi identitását kérdőjelezzik meg gyakran, amikor ilyen pályát választ – főként az óvodai és kisiskolai kollégákra gondolok. Így viszont ez egy ördögi kör lesz, mert minél nőiesebbnek vélik ezt a hivatást, annál kevesebb férfi áll bele egy ilyen foglalkozásba.

Pedig fontos lenne visszahozni a férfiakat az iskolákba, ennek egyik módja lehetne a történelmi hagyományok felelevenítése: rámutatni a tanító

évig kötött össze a sors, kevésbé szerettem volna. De a tanító bácsi, az tanító bácsi. Más. Ritka. Manapság még ritkább. Az iskola, ahol jelenleg dolgozom, szerencsés, nem csak azért, mert van egy tanító bácsija, hanem azért, mert négy férfitanára van. A polgármester meg is jegyezte, nem emlékszik arra, mikor volt ebben az iskolában ilyen nagyarányú a férfitanár. Az igazgató elmondása szerint nagyobb a fegyelem, amióta négy férfi van a tantestületben. Igaz, ehhez a koronavírus-járvány megfékezését célzó intézkedések is besegítettek – ez nem csupán férfitanár volt. De tény, ami tény: saját magam tapasztalom, hogy a diákok jobban tartanak egy férfitól, mint egy nőtől. Talán helyesebb, ha azt mondom, hogy egy férfinak könnyebb fegyelmet tartania az osztályban, mint egy nőnek. Valószínűleg ez egy olyan beidegződés a diákoknak, amit a családból, szűkebb szociális hálójukból – a társadalomból? – hoznak. A diákok máshogy viszonyulnak egy tanárhoz, mint egy tanárnőhöz, bár nehéz megfogalmazni azt, hogy miben nyilvánul ez meg, sokkal inkább érezni, átélni lehet az osztályteremben. Egy-egy hanglejtés, hangszín, a megválasztott szó és a diákok testbeszéde mind-mind árulkodhat arról, hogy tanár vagy tanárnő van-e az osztállyal.

Egy elnőiesedett szakmában a férfinak csak előnye lehet. Nemcsak az osztályteremben, a tanáriban is. A feletteseim mintha pozitívan diszkriminálnának, így volt ez, amikor egyedül voltam férfi a tantestületben, és így van most is, amikor négyen vagyunk. A felettesek, főleg, ha nők, talán jobban elfogadnak egy ötletet, tervet, javaslatot egy férfitól, mint egy nőtől, és ez nem azért van, mert a férfiaknak sokkal jobb ötleteik vannak.

A társadalom szereti azt gondolni a pedagógusokról, hogy hivatásból végzik a munkájukat, és csak abból lesz tanár, aki elhivatottságot érez magában, a pénz pedig másodlagos. Ebben lehet némi igazság, de az is igaz, hogy van az a pénz, ami alatt egy családfőnek el kell hagynia a hivatását, mert nem képes megteremteni az alapvető szükségleteit egy családnak. Az emberek alapvető szükségletei (mondhatnám inkább: igényei) egyre nagyobbak, mint ahogy a társadalom is egyre inkább kezd irigykedve nézni a tanárookra, elsősorban a fizetésükre, persze ők félreinformáltak, jól látszik ez, ha elolvassuk néhány kommentet egy-egy oktatással (tanárokkal, fizetésükkel, munkaidejükkel) foglalkozó cikk alatt.

Ismerek olyan kolléganőt, akinek a férje is pedagógus, már ami a végzettségét illeti, de egy

Tandem

COVACIU NORBERT (1988, Margitta) magyartanár, író, első kötete *Az a fél flakon sör* címmel jelent meg 2020-ban a *Várad* folyóirat gondozásában.

férfiak szerepére nem csak az iskolán belül, hanem a közösségszervezésben is. Ugyanakkor fontos az életpálya-modellek bemutatása is – olyan férfiak történeteinek a megismertetése, akik ezt a hivatást választották. És valahogy egyre jobban kellene tudatosítani: ha az iskolában, a nevelésben nincs jelen a férfitanár, akkor a társadalomban sincs meg a maga teljességében, s ez visszasűrűmlik a család színterére is. Ahol nincsenek férfiak, ott valójában nincsenek nők sem. Ezt etológiailag értjük. És egy kicsit filozófiailag is – mert ahol magára marad az emberben az emberi, ott hosszú távon megszűnik az emberben az emberiség.

(Covaciu Norbert)

Azon szerencsések közé tartozom, akiknek, még ha rövid ideig is, volt tanító bácsijuk. Ez nem azt jelenti, hogy a tanító németet, akivel három

napot sem dolgozott tanárként, kérdésemre, hogy miért, szó szerint ezt mondta a kolléganő: *mert akkor nem tudtunk volna házat építeni, most kocnikat hord Németből*. Természetesen ez nem panaszkodás, ezek a tények. Ugyanakkor az is igaz, hogy nem olyan rossz a helyzet, mint két-három éve. Viszont most három és fél évig biztosan nem számíthatunk semmi jóra, legfeljebb autópályánk lesz (ami fontos is), ha tönkre nem megy idő előtt.

Van még legalább egy oka annak, hogy miért nem választják a fiúk a tanári pályát: ez az iskola már nem az az iskola, ami tizenöt évvel, középiskolás koromban volt – nem beszélve arról, hogy milyen volt mondjuk huszonöt évvel ezelőtt. A diákok egyre kevesebb tiszteletet mutatnak a

tanáraik iránt, ami nem csupán a tanórákon nyilvánul meg, hanem a szünetekben, iskolán kívül és a közösségi médiában is, és talán egy férfi kevésbé tűri ezt el, mint egy nő – de ez is, mint minden, személyiségfüggő.

Összegezve: nem gondolom, hogy az oktatást érintő problémák egyedüli oka a férfitanárok alacsony aránya, de meglátásom, tapasztalatom szerint a több férfitanár jelenléte a közoktatásban pozitív hatással bírna a nevelői tevékenységben.

Ha a vágyainkat és céljainkat a lehetőségeinkhez igazítjuk, akkor elég élhető manapság tanárnak lenni Romániában, de a ma fiataljának valahol az egekben kezdődnek a vágyai és az Isten tudja, hogy meddig nyúlnak.

A Holnap Könyvek újdonsága az Ünnepi Könyvhétre Mihók Tamás *Rizómazaj* című verskötete

„Nagyon jó kötet a Rizómazaj, költői kiáltvány, poszthumán ökológia. Nem lehet, nem szabad kihagyni!”
Andrei Dósa író, költő

„A versek beszélői, megszólítottja és a beszéd tárgyául szolgáló létezők is egy berekeszhetetlen termelési/termelődési folyamat résztvevői, amelyben az ember már nem foglal el oly magától értetődően kiemelt szerepet.”
Áfra János költő

„Mihók Tamás Rizómazaja a természet ünneplése, ahol elmúlik a mártíromság, a szenvedés, összeolvadunk a műanyagban...”
Tóth Kinga költő

**A Rizómazaj már
megrendelhető az aholnap.ro
online könyvtárházban**

U tolsó nap a bölcsődében. Sokat tanultunk: ma egyedül cseréltem le a pelusomat.

Beilleszkedési nehézségek a kiscsoport trendjébe. Nem tetszik az osztály. Nem tetszik a Továraşa. Nem tetszenek a dadák. Nem tetszenek a játékok. Nem tetszenek a gyerekek. Nem tetszik a koszt. Nem tetszik az ág. Hiányzik a cumisüvegem a tejjel. Miért kell nekem itt lennem? Mit keresek itt? Hazaérve benyújtottam anyunak egy teljes listát a kérelmekkel és a panaszokkal. Szárazon felelt: „Ez a te feladatod. Nincs mit csináljak veled.”

Süt a nap. Mint valami fegyenceket, kivittek bennünket az udvarra. Filomela Kallotasával egy-

gondolhatok! És rólatok egyáltalán nem gondolok szépeket.

Viorel Marineasa Óvodai segédkönyv (Memorator de grădiniță)

Megenyhültem. A Továraşa kiemelt figyelmet szentelt nekem és megdicsérte jártasságomat a különböző infantilis kirakósok összeillesztésében. Benézett az éjjeliór, hogy bezsebelje a jussát. Egy öregember, aki első kategóriás sakkjátékos. Három játszmát játszottunk, én háttal ültem és diktáltam a lépéseket. Kettőt megnyertem, a harmadiknál örökös

sakkal kényszerítette ki a döntetlent. Az igazgatózó zsűrizett, akit sakktudása és bizonytalan nemi identitása miatt Botviniknek becéztek.

Dialog

VIOREL MARINEASA (1944, Szapáryfalva) prózaíró, esszéista, publicista, szerkesztő. A temesvári Marineasa Kiadó társalapítója.

más tekintetéből is értjük egymást. Javaslataira belepisiltünk a homokozóba. Senki sem látott minket. Ma, amikor az összes óvónő a metodológia laborban gyűlt össze egy kávé melletti trécselésre, működésbe léptettem a tervemet, hogy megszökhessek ebből az elfojtóan és görcsösen nevelni akaró közegből. A ránk felügyelő szelektív figyelmének hiányosságát és társaim apátiáját kihasználva surrantam ki az ajtón, lábujjhegyen végigtipegtem a folyosón, majd kiviharzottam a kapun. A buszmegálló felé igyekeztem, amikor az asszisztensnő az ablakból észrevett, s megállított. Megalázó büntetésképpen a sarkoba állítottak. Szóbeli dorgálás következett, mivel ebben a helyzetben sem ültem nyugton, megnevettetve az egész példásan közepszerű bagázst. Gyakorolhatjátok a nevelési technikáitokat, amennyit csak akarjátok, akkor sem lesztek képesek rá, hogy átkutassátok a fejemet, és megszabjátok, hogy mit

Vaklárma. Nem szenvedek inszomniában, az óvodában mégsem sikerül magamra erőltetnem a délutáni alvást. Nem megfelelő a matrac, ráadásul – az alvás rituáléja, az adott körülmények közt, katonásan előírtnak tetszik. Hiányoznak Letitia nagy bajelhárító praktikai, amikkel levett rólam minden rontást, hogy megszabadítson a nyugtalanságoktól.

Egyéniségkülönbséget észlelek Kallotase Filomelával. Felajánlottam neki, hogy ismételjük meg a homokozóbeli kalandot. Azzal utasított vissza, hogy őt fársztják az efféle gyerekeségek. Úgy értelmeztem, hogy elutasítja az érzelmi befektetést. Megszorításképpen elkezeszteltem Somnorela Anghioasénak. A kiegyezésnél levágott egy hisztit, aminek hatása megkésett volt.

A meseóra alatt bevágtam az egyik história javított változatát, amit a nagyok egyik buliján hallottam. Hogy megmeneküljön a haláltól, egy néni beépült egy óvodába, a gyerekek közé. A megfelelő viselettel: kék, plizés köpeny, fehér galérocscsa, piros nyakkendőcske. Szorgalmának köszönhetően sikeresen beilleszkedik az előkészítő csoportosok programjaiba. Betartja a házirendet és nem teszi tönkre a játékokat. Egy nap, ebédidő tájékán, bejön egy ismeretlen, elegáns, robusztus nő az ebédlőbe, kis fekete fátyolban, és egyenesen a nénihez megy: „Hát te mit csinálsz itt?” Gyerekhangon válaszolja: „Csókojom, néni. Klumplit és husit papálok kenyéllal.” És a nő fellibenti a fátylát, felfedve visszataszító vigyorát és csontos arcát, aztán lágyan azt parancsolja: „Gyelünk, papálg gyorsabban, mert indulunk, tájtáj!” A Tovarășának egyáltalán nem tetszett a mesém, ezért nyomozásra adta a fejét. Amikor értem jött, hogy hazavigyen, elbeszélgetett apámmal, először négy szemközt, aztán mindkettőnkkel. Apám erősködött, hogy szégyellnem kellene magam. Nem értettem, miért. Lehet azért, mert füleltem a felnőttek beszélgetésekor. Keverték, kavartak ők valamit, a Tovarășa is, apám is, de végül nem lett belőle semmi, összefüggéstelen volt

Astăzi Tovarășa ne-a anunțat că de-acum încolo ar fi bine să-i spunem Doamnă.

Ma a Tovarășa értesített minket, hogy ezentúl jó lenne, ha Asszonyomnak szólítanánk.

az egész, és mintha feszítette volna őket a nevetés. Útközben mondtam az öregemnek, hogy inkább elégedett kellene legyen, hiszen nem meséltem el a bulin hallott verziót, aminek a vége igazán filmbe illően nagycsoportos volt, egyidőben egy gusztustalan komponenssel: a néni keze bilin ülve, sorban a többiekkel... és a Halállal való csodás párbeszéd magától folyt tovább.

Mit jelent a PCR?!

Nem pitiánerség, cinizmus, ragya, hanem, ahogy minden román ismeri: protekció, csalafintaság, relációk. Pedig kiscsoportosként engem is magukkal vittek a tengerre, táborozni. Visszafogott szórakozás és elviselhető szigor, csupán két figyelemre méltó dolog történt. Értesítettek bennünket, hogy Poiana elvtársnő, az összes haza sólyma és pionírja felettese, inspekciót fog tartani nálunk. A fogadására énekekkel készültünk, az ujjbegyeinkről lekoptattuk a bőrt az aszfaltrajzokkal, és ő, sehall selát

Párbeszéd 39

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) költő, műfordító. Három évig a *Várad* folyóirat szerkesztőségi titkára volt, 2021-től az *Újvárad* vezető szerkesztője.

Dömötör múdjára, úgy söpört végig, mint a vihar, anélkül, hogy észrevett volna bennünket. A másik figyelemre méltó történet – egyik délután az tovarășákkal és a dadusokkal kísértünk a tengerpartra, és egy nudista plázson kötöttünk ki. Azt javasoltam, maradjunk és alkalmazkodjunk. A vezetőség hevesen utasította el az ötletet.

Ma a Tovarășa értesített minket, hogy ezentúl jó lenne, ha Asszonyomnak szólítanánk.

KEMENES HENRIETTE fordítása

Mindennapi pedagógiák

Tudósításmorzsák a Mentés másként pedagógiai konferenciáról

Mit válaszolnál, ha valaki megkérdezné tőled, mi a pedagógia? Ha tanítasz, nevelsz, oktatsz, természetesen kellene, hogy legyen rá válaszod. Óvónőtől egyetemi előadóig minden tanügyi intézményben hivatást vállaló szakembernek, szülőnek és nagyszülőnek, testvérnek és barátnak, de még a háziorvosnak és a játszótereket megálmódó építésznek is szerepe van abban, hogy hogyan, hová fejlődik egy emberpalánta...

A Kolozsvárt tartott *Mentés másként* pedagógiai konferencia szervezői bizonyára másokat is felsorolnának, olyanokat, akik a társadalomban ellátott szerepük szerint befolyásolják az oktatást. Idén negyedik alkalommal teremtettek találkozási lehetőséget szakmabeliek számára, hogy megvitassanak néhányat az őket foglalkoztató problémák közül, új módszerekkel találkozzanak, hogy mások tapasztalatát is beépíthessék munkájukba.

40 Társadalom

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a Hamlet.ro oldalnak. Marketingasszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

A konferencia nyitott volt minden érdeklődő számára, így nekünk is alkalmunk adódott meghallgatni egy-egy előadást és bekukkantani a műhelyfoglalkozásokra.

Mivel mindannyian kicsit pedagógusok (is) vagyunk (lásd fennebb), meglepő volt tapasztalni, hogy viszonylag kis létszámú közönséget érdekelt az esemény. Bizonyára nem volt szerencsés döntés a nyár közepére időzíteni a programot, többen online kapcsolódtak be, a műhelyek közül választani kellett (egy időben zajlottak) – de mindezeket figyelembe véve is úgy tűnt, hogy többen élhettek volna a részvétel lehetőségével. Pedig a szervezők láthatóan nagyon sok munkát fektettek abba, hogy olyan előadókat hívjanak meg, akiktől tanulni lehet, akik inspiráló, karizmatikus személyiségek és olyan műhelyeket szerveztek, amelyek elő-

sorban azok számára tárnak fel új lehetőségeket, akik az oktatást nem a „hagyományos” keretek között képzelik el. A hagyományos nem jó szó, hiszen némely alternatív pedagógiai módszernek már száz éves hagyománya van, több irányzat nyitott a művészetek és a tudományok felé, nincsenek éles határok a társadalomtudományok és neveléstudomány között sem stb.

A rendezvény helyszínén, a kolozsvári Apáczai Csere János Elméleti Líceum folyosóján a szervezők egy üres lapot ragasztottak ki: erre minden résztvevő ráírhatta, hogy számára mi a pedagógia. Mivel tudósítóként kicsit kívülállónak éreztem magam, nem szántam rá magam, hogy én is odafirkáljak egy szót vagy egy gondolatot. Pedig, ugye, az újságíró is pedagógus, nem is kis mértékben! És ez a játékos gesztus akár arról is szólhatott volna, hogy megválaszolom, mit keresek én ott, mi készített arra, hogy ennyi időt szánjak egy olyan eseményre, ami nem szakmába vágó és nem is hobby. De lehet, hogy nem lett volna elég az az A2-es/A3-as lap...

Dr. László Éva pszichológus

Hogy számomra mi a pedagógia? Életfogytiglani tanulás. Nyitottság, kíváncsiság és a tudásszomj oltására jól megválasztott olvasmány, találkozás, előadás. Élmény. Folyamat. Egy plusz töltet, amitől több leszek emberként, ami elgondolkodtat, ami jobb anyává tesz, aminek köszönhetően megértőbb leszek az engem körülvevő világ döbbenetes jelenségei előtt. A szellemi mellett lelkielő is, ami átsegít nehéz helyzeteken.

Az alábbi kis morzsákban arról számolok be, mitől lett több számomra a pedagógia. Ha csak egy-egy gondolattal gazdagodtam, ha csak egy-két információval bővültek ismereteim, jól tettem, hogy időt szántam ezekre az előadásokra, bemutatókra. Meggyőződésem, hogy hétköznapi helyzetekben, szülőként, de még a munkám során is hasznát fogom venni annak, ami a konferencia két napja alatt rám ragadt.

Puşcaş Cristian az online oktatás által kiváltott gyerek- és kamaszkori depresszióról és az elszigetelődésről tartott előadást. Gyermekpszichiáteri szakmai tapasztalatairól úgy beszélt, hogy a hallgatóságot is kifaggatta, rávezette, hogyan ismerjék fel, ha egy gyermek vagy kamasz zavart viselkedése nem „csak” tinédzser-hepp, hanem figyelmeztető jel, esetleg már aggodalomra okot szolgáltató magatartás.

A társasjátékokban rejlő pedagógiai lehetőségekről című előadásában **Jesztli József** szociál-

pedagógus a társasjáték-pedagógia alapelveit, a társasjátékok fejlesztő hatását ismertette, majd gyakorlatban is bemutatta, hogy egy dobókocka, egy marék kavics vagy egy pakli kártya segítségével milyen izgalmas és komplex társasjátékokat lehet játszani, és a legegyszerűbb eszközök hogyan alakulnak át többféle készséget fejlesztő oktatási módszerré.

Az állatasszisztált pedagógiát Fülöp Csilla gyógypedagógus, terápiás kutya felvezető és habilitációs kutya kiképző mutatta be. Tanulási nehézségekkel küzdő, sérült vagy beteg gyerekek fejlesztésére irányuló játékokban vehettünk részt Szellő kutya társaságában, megismertük a módszer több előnyét, és szembesülhettünk az akadályok sokféleségével is (néhányan félnek a kutyáktól, az eb temperamentuma és kiképzése is közrejátszik abban, hogy milyen csoportba, milyen foglalkozásra lehet bevonni).

A mélyszegénységben élő, perifériára szorult közösségek felzárkóztatása a társadalom számára nagy kihívás, és ebben egyértelműen a tanulás, az oktatás játszik kulcsfontosságú szerepet. **Csata Orsolya** újságíró a csíksomlyói tűzvész óta hajléktalanná lett roma fiatalokkal foglalkozik, míg **Visky Zsolt** Pataréten indított szociális vállalkozást, amelyben az ott élő fiatalok varrnak és készítenek bútordarabokat, dísztárgyakat, meséltek az inklúzió műhely, a foglalkoztatás erejéről, arról, hogy megfelelő odaadással, nyitottsággal, odafigyeléssel milyen sokat lehet tenni a marginalizált közösségekért.

42 Talán a *Szakma és inklúzió* műhely kapcsolódott a legtöbb szállal a konferencia nyitóeseményéhez (amelyben a hazai oktatási rendszerről vitáztak) és a *Fordulat* 28. lapszámbemutatójával egybekötött szakmai kerekasztal-beszélgetéssel, amelyben a kritikai pedagógia elméletére és hazai gyakorlatára fókuszáltak. Az elitoktatás és a közoktatás közötti szakadék, a pedagógia, mint közügy, a tanulás, mint esély a felzárkózásra és gondolkodásunkat meghatározó értékrend nem új keletű elméletek. A lapszámbemutatót követő panel résztvevői a kolozsvári gyakorlati kísérletekről is meséltek: **Harbula Hajnal** antropológus, tanár a Transzit Házban szervezett gyerektáborokra reflektált, ahol román, magyar és roma gyerekek együtt töltenek el egy-egy hetet, reggeltől estig, és közös kreatív foglalkozásokon vesznek részt, **Tordai S. Attila** pedig a *tranzit.ro* projektről

mesélt, amelyik a kortárs művészet kifejezőeszközeivel társadalmi felelősségvállalást és kritikai magatartást tanít a résztvevőknek.

A konferencia másik fontos, összesen három programpontra középpontba helyezett témája a szexuális nevelés volt. **Fejér Ákos** általános iskolai biológia- és földrajztanár műhelyében körüljárt kérdés: a merünk-e beszélni szexuális témákról és ha igen, hogyan lehet a kiskamaszokkal beszélgetni erről? **Dr. László Éva** pszichológus egy, az iskolai abúzust tematizáló dokumentumfilm közös megtekintését és a vetítést követő beszélgetést moderált, majd egy műhelyt is vezetett a szexuális/egészségügyi nevelés bevezetéséhez kapcsolódó tévhitekről és pontatlan információkról. A kényes / kényelmetlen, bizonyos kontextusokban tabunak számító kérdés (hogyan legyen-e ilyen jellegű tárgy oktatása az iskolákban) előnyeit és esetleges hátulütőit is megvitatták.

Hogy számomra mi a pedagógia? Életfogytiglani tanulás. Nyitottság, kíváncsiság és a tudásszomj oltására jól megválasztott olvasmány, találkozás, előadás. Élmény. Folyamat.

Minden résztvevő maga számára vonhatta le a gazdag konferencia tanulságait, és ki-ki személyre szabott morzsákat gyűjtött útravalóul. Bizakodásra ad okot, hogy a fiatal és lelkes szervezőcsapatnak ennyire tudatosan és körültekintéssel sikerült megválogatnia a témákat és a meghívottakat, a negyedik Mentés Másként konferencia egyértelműen jó tapasztalat volt.

HEGYI RÉKA

Egyházművészeti kiállítás a Római Katolikus Püspöki Palotában

Az utóbbi évek jelentős múzeumi infrastrukturális fejlesztéseit követően, sorra nyílnak Nagyváradon a különböző kiállítások, amelyek egymástól eltérő szellemiségben, eltérő gyűjteményezési és történetmeselési stratégiákkal idézik meg a város és a régió múltjának egy-egy szeletét. Az újonnan létrejövő, vagy éppen megújuló intézmények között egyedülálló missziót képvisel a Római Katolikus Püspökség egyházművészeti kiállítása, amely idén kora nyáron nyílt meg a látogatók előtt a példásan felújított Püspöki Palota termeiben.

A jelenleg látogatható gyűjtemény egy rendkívül biztató kezdet: a következő időszakban újabb és újabb termeket és kiállításokat adnak majd át a látogatóknak a közösségi-kulturális térként elképzelt püspökségi székhelyen.

Tavaly egy nyáresti baráti találkozó alkalmával a Római Katolikus Püspöki Palota akkor frissen felújított parkjában sétáltunk, amikor az egyik virágágyásnál egy kertészkedő férfi köszönt ránk készségesen. Csak néhány lépés után jöttünk rá, hogy Böcskei László püspök volt az. Ez az eset, és a palotában tett mostani látogatásom egyaránt megerősítettek abban: jó gazdája van az impozáns birtoknak.

Az egyházművészeti gyűjtemény, meglátásomban, nem is vizsgálható anélkül, hogy figyelembe vennénk a teljes barokk épületegyüttes – Székesegyház, Palota, Kanonok sor, valamint a közelben lévő zarándokház – revitalizációjára irányuló törekvések összességét. Ebben az esetben ugyanis – szemben a város építészeti-örökségvédelmi politikájával – többről van szó, mint a homlokzatok helyreállítása: a szemünk előtt jön (újra) létre egy olyan városnegyed, amelyben az épületeket, szakrális funkcióikon túl, a város szellemi körforgásának élő részeként, sőt alakítójaként képzelek el.

Ennek első lépése a palotakert közösségi célú hasznosítása volt. A kert franciaországi, magyar-

Kultúra 43

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE drámaíró, Nagyváradon született 1993-ban. A BBTE-n diplomázott, jelenleg a Szigligeti Színház kommunikációs felelőse. Kötete: *Első felvonás* (drámák), *Várad* folyóirat, 2020.

országi és erdélyi szakemberek, táj- és kertépítésszek munkájával újult meg, illeszkedve egy egyházi tulajdonú, ám a közösség számára nyitott park szellemiségéhez. Az ide betérők a természeti környezet adta kikapcsolódási lehetőségek mellett, a Follmann Géza bibliai kertben az Ó- és Újszövetség növényeivel, a sétányokon pedig a nagyváradi egyházmegyéhez köthető személyiségekkel ismerkedhetnek meg.

A házigazda, jól meghatározott, világos szándék szerint, láthatatlanul is vezeti a látogatót – a világi létezés felől így fokozatosan közelítünk a vallásos elmélyülés fogalmának megértéséhez. Az egyházművészeti gyűjtemény ilyen értelemben (is) szemléletformáló, amely által egyrészt megismerhetjük Nagyvárad katolikus örökségét, másrészt képet kaphatunk arról, hogy az egyházi élet milyen hatást gyakorolt a világi közösségre, és nem utolsósorban a város fejlődésére.

Ez részint a logikusan építkező kiállítástervezésnek, részint annak köszönhető, hogy kiállításon az egyik kurátor – Lakatos-Balla Attila – maga vezet végig.

A látogatás, szemléletes módon, a palota építetői által vállalt misszió felidézésével kezdődik. Patachich Ádám nem csupán püspöki rezidenciát álmodott meg magának, hanem az egyházi felvilágosodás jegyében, egy olyan közösségi teret, amelyben zenei és képzőművészeti akadémia, illetve operaház is helyet kap. Ez rögtön kontextust teremt az épületkomplexum egységes szervezőelvének értelmezéséhez, illetve kapcsolatot a múlt és a jelen között – a palota és annak környezete ma, a XXI. században mintegy visszatér az eredeti, Patachich-féle koncepcióhoz.

Az egyházművészeti kiállítás a Schatzkammer-modellt követi, azaz egyfajta kincstárként szemléli az egyházmegye elmúlt, körülbelül háromszáz évében felhalmozott mű- és kegytárgyait.

A kurátorok egy pillanatig sem tévesztik szem elől a látogatói elvárásokat, köztük azt, hogy a betérők jelentős része valószínűleg nem otthonos a római katolikus liturgiában. Jó arányérzékkel világítanak rá a gyűjteményi tárgyak egyházi és világi jelentőségeire, ezzel mintegy új perspektívába helyezik egyház és történelem, egyház és város, egyház és művelődési élet viszonyait.

Az emeleti részen a palota császári küldöttségeknek fenntartott termeivel kezdődik. A palota

A szerző felvétele

első magasrangú látogatói Ferenc József és Erzsébet királyné voltak, később is több Habsburg császár és magyar király is vendégeskedett itt. A három helyiségből álló lakosztályt térinstalláció segítségével idézi meg a kiállítás, ez a palota eddigi egyetlen olyan szobája, amelyben ezt a kiállítási technikát használták.

A helyiségek különlegessége, hogy a felújítások során az ajtók feletti falrészben, Erdélyben egyedülálló és Európa-szerte ritkaságnak számító, árkádikus tájakat ábrázoló szekciók kerültek elő. Hasonló, egész falat betöltő szekciók díszítik a palota ebédlőjét is, amelyet feltételezhetően Patachich kalocsai érsekké váló kinevezése miatt, már nem tudta befejezni a belső tereket díszítő udvari művész.

A kiállítás első részében az egyházművészeti gyűjtemény festménykollekciónak legértékesebb darabjait láthatjuk. Közülük az egyik legrégebbi alkotás a XVI. század első feléből származik és a Szűzanyát ábrázolja, ölében a gyermek Jézussal. A festményt a kommunizmus idején a belényesi katolikus templomba menekítették, így azt nem tudták államosítani. A műtárgyak egy része egyébként, az államosítást követő hosszú évtizedek után került vissza tulajdonosához, bukaresti és nagyváradi közgyűjteményekből.

Impozáns méretét és a megvalósítás magas művészi értékét tekintve, a kiállított festmények közül kiemelkedik Benczúr Gyula Schlauch Lőrinc

bíborosról, nagyváradi püspökről készített egészalakos képe, amely az 1900-as párizsi világkiállítás aranyérmét nyert.

A tárlat a váradi püspökök és kanonokok portréival folytatódik. Itt értesülünk arról is, hogy az egyházi tisztségviselők milyen jelentős szerepet játszottak számos társadalmi intézmény, köztük a Magyar Tudományos Akadémia vagy a különböző magyar kulturális intézetek megszerzésében.

A tárlat második része az egyházi életre, a liturgiában résztvevő szakrális tárgyakra irányítja a figyelmünket. Ez nem egyszerűen csak egy kincstár, ahol élettelen tárgyakat tesznek közszemlére. A kegytárgyak – pásztorbotok, úrmutatók, kelyhek, illetve papi öltözékek – egy jelentős része ma is használatban van, ez biztosítja szakralitásukat. Itt képet kapunk az egyház gyűjteménygyarapítási stratégiáiról is, ugyanis a tárlókban, a többszáz éves tárgyak mellett, kortárs egyházművészeti alkotásokat is találhatunk – ebben az esetben egy 2017-ben készített pásztorbotot. Az egyik leglátványosabb terem a papi öltözékek jelentőségét tárgyalja. Itt az egyházmegye textilgyűjteményének (amely a térségben az egyik leggazdagabb) egy kis részét láthatjuk, a látogatásvezető ezek szimbolikájáról, a színek és motívumok jelentőségéről számol be.

A fényűző belső tereket, pompás tárgyakat látva, a látogatóban biztosan megfogalmazódik az egyház és alázatosság viszonyának kérdése – a kurátorok erre egészen frappánsan, a kiállítás legvégén válaszolnak, Aranyszájú Szent Jánost idézve: „Te is, világi ember, midőn látod a papi áldozatot bemutatni, ne gondold, hogy ő, a pap cselekszi ezt, hanem Krisztus láthatatlanul kiterjesztett keze” – azaz a gazdag díszítés nem a kor divatjának, vagy személyeknek szól, hanem az Istennek.

A kiállítás egyik fontos erénye, hogy emberi léptéket kap a barokk monumentalitás, mit több: arcot kap az egyház. A kiállítás a más vallású látogatók számára is érthető összefüggésekben, hozzáférhető viszonyítási pontok mentén, könnyen hozzáférhetően beszél az egyház különböző szerepfelfogásairól – a kurátorok munkáját dicséri, hogy felismerték az érzékenyítés fontosságát. Ezt a szellemiséget az az egyházi hozzáállás alapozza meg, amelynek jegyében a püspök maga is tevékenyen részt vesz az épületegyüttes mindennapos gondozásában.

A Nagyváradi Római Katolikus Püspökség barokk épületegyüttesének revitalizációja a város egyik legizgalmasabb örökségvédelmi kezdeményezése. Átgondoltságában, komplexitásában és mindenekelőtt önazonosságában felülmúlja Nagyvárad arculatát és turisztikai potenciálját a közelmúltban megalapozó térrendezési és városimázs-stratégiát. A revitalizáció következetességére jellemző, hogy a püspökség figyelt a munkálatok átláthatóságának és láthatóságának növelésére, így rendszeresen tartottak sajtótájékoztatókat egy-egy épületrész felújításával kapcsolatban. Nem utolsó sorban, a palota restaurálási munkálataiban olyan innovatív megoldásokat alkalmaztak, amelyek az eredeti funkciójában már használhatatlan örökséget ruháztak fel új funkcióval. Így a borospince óriási tölgyfahordóinak faanyagát padlóburkolatok létrehozásában hasznosították újra.

Nem túlzás azt állítani, hogy a jelenleg is folyó munkálatok nyomán egy „katolikus negyed” kiépülésére lehet számítani, amely autentikus módon nyújt betekintést a modern egyház működésébe.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

Forrás: a Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegye Vallásturisztikai Irodájának honlapja

AZ ÉPÜLETRŐL

Az osztrák barokk stílusjegyeit viselő püspöki palota építését Patachich Ádám püspök rendelte el. Az épület megtervezésével Franz Anton Hillebrandt-ot bízta meg, aki 1761-ben látott munkához. Az építési munkálatok 1777-re zárultak le, az előző évre a püspöki palota kápolnájának Johann Nepomuk Schöpf által festett freskói és oltárképe már elkészültek. A palota dísztermének Szent László életét ábrázoló falfestményeit Storno Ferenc 1879-re készítette el.

Az Erdély legnagyobb barokk világi épületeként számon tartott palotának a helyi hagyomány szerint 365 ablaka van. Tervezője, Franz Anton Hillebrandt, korának egyik legnevesebb építésze volt. A munkálatok kezdetekor még „csak” a magyar királyi kamarának dolgozott, de alig tíz évvel később már a bécsi császári udvar főépítésze lett. Nevéhez fűződik a budavári királyi palota, a pozsonyi vár, valamint a bécsi Hofburg átépítése is.

Mindig táncolok

Interjú Góbi Rita táncművész, koreográfus, táncpedagógussal

El tudsz képzelni egy olyan életet, amelyben nem táncos vagy? Szerinted akkor mivel foglalkoznál?

Persze, hogy el tudok képzelni... Gyerekkoromban divattervező, festő, teniszező, futó, jégkorcsolyázó, légiutas kísérő, focista, nyomozó akartam lenni. Gyerekkori házunk a tűzoltóság mellett van, így volt, amikor tűzoltó akartam lenni, most pedig gyerekkórház mellett lakom, így sokszor eszembe jut, hogy bohóc doktor is lehetnék. Azt is el tudom képzelni, hogy földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozom, mint a nagyszüleim, dédnagyszüleim. Nemes feladat lenne tanyán élni, sok gyereket szülni, őket nevelni, ősanyának lenni, de van egy olyan érzésem, mintha ez már valamikor lettem volna. Esetleg jó lehetne kutyákat sétáltatni a tengerparton?

A másik véglet, hogy filmrendező vagyok és színész. Mostanság gondoltam rá, hogy lennék

46 Kultúra

FEKETE ÁGNES színésznő, Nagyváradon született. A BBTE-n diplomázott, 2020–2023 között a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa.

manager, programszervező, színházi igazgató és mindezek mellett pszichológus, úrhajós, gyógyító, filozófus, zenész és matematikus is.

Mit ad neked a tánc? Van olyan, ami a táncból hiányzik számodra?

A tánc az életem, minden benne van, csak fel kell fogni, és értékelni kell ezt az életet, hogy azt csinálhatok, amit szeretek, mert itt az agyamtól elkezdve, minden egyes porcikámon, izomzatomon keresztül önmagam tudok lenni. Soha nem lehet benne unatkozni, mindig van rajta mit fejleszteni. Az egész egy nagy játék.

Jó pár éve élsz Budapesten, eljátszottál már a gondolattal, hogy egyszer hazatérsz a Vajdaságba?

Ott vagyok, ott élek, ahol van tere a munkámnak, amit nagyon szeretek. Ez egy alapállapot, szórványmagyarságban nőttem fel. A gyökerek nagyon fontosak a számomra, soha nem feledem, hogy honnan jövök.

Mit jelent manapság az, hogy valaki független vagy szabadúszó alkotó? Egyedül dolgozol, vagy van csapat mögötted, amely inspirál?

Ha nem nyitnám ki a lehetőségek kapuját, akkor minden darabom otthon csücsülne a fiókomban. Mivel ez a művészet csak a pillanatban, a mostban él, így most kell tenni érte, hogy eljusson a Föld lakosaihoz. Nem várhatom, hogy majd valaki rátalál.

Mindig rengeteg ötletem van, hosszú- és rövidtávú tervek sorozata áll a fejemben, és ezek lebonyolításában a kollégáim segítenek. Nagyon fontos munkát végeznek. Imádom a munkám minden egyes folyamatát, az ötletcsírán való elmélkedéstől kezdve, a kidolgozáson át vezető kreativitást, csapatmunkát, a mindennapos fárasztó gyakorlást, a fizikai kondícióm megőrzésébe fektetett energiát, az egyeztetést, kommunikációt, a testünk-lelkünk összehangolását, az egyeztetést a próbatermekkel, színházakkal, fesztiválokkal, az új kapcsolatok felkutatását, a honlapom és a Facebook-oldalam szerkesztését, az ismerkedést... Mindezek kapcsolódnak egymáshoz, összefüggnek, egyik nem létezhet a másik nélkül, így megvan a motivációm, hogy komplexitásban gondolkodjak.

Mit ad neked a független lét? Vágysz a társulati tagság „kényelmére”? Szeretnél esetleg társulatot alapítani?

A pályám legelején két évet voltam társulati tag, de akkor sem tudtam egyhelyben maradni, így már 15 éve független alkotóként dolgozom, amit imádom, sok minden érdekel, szeretem a szélsőségeket. A szabadságnak nagy ára van, de hozzám ez áll a legközelebb. Már a Balettintézetben megtanultam, hogy saját rendszert kell felépítenem, amiben meg tudom élni a kreativitásom tetőfokát.

Független alkotóként, hogyan élted meg az elmúlt bő másfél évet?

Fő célom a fejlesztés volt. Mivel a tanítás is része az életemnek, így mint pedagógus, új rendszert kellett a kollégáimmal villámgyorsan kiagyalni, ami nem volt egy egyszerű. Jó visszagondolni a tanári kar erejére, összefogására, elhivatottságára. A folyamatosan fejlődő edzéstervem is bővült, most még többet fogok tudni adni a társaimnak, akik velem együtt akarnak mozogva töltődni.

Sok külföldi előadás, fesztivál, magyarországi premier elmaradt, nem volt kellemes napról-napra ilyen lemondó e-maileket olvasni. Így az utazások helyett az álombirodalomba kerültem, nagyokat aludhattam, ami számomra a leghatásosabb pihenési forma. Gyerekkorom óta pörgésben vagyok, még soha nem álltam le, mindig táncolok. Az ott-hon töltött időben minden nap készítettem a konyhámban táncokat, amelyeket videóra vettem, hogy az interneten megosztva mosolyt csaljak az ott bóklászó emberseregek arcára.

Gyakran vagy egyedül a próbateremben, ami valljuk be, nem mindig könnyű. Hogyan tartod magadban a lelket, mivel motiválsz magad a nehéz pillanatokban?

Nem kis, nem is könnyű feladat, de az motivál, hogy még soha nem jöttem ki a teremből úgy, hogy ne lett volna valami fajta „eredménye” az ott eltöltött időmnek. Mindig történik valami, lehet, hogy sokáig a „semmi”, a rutinok ismétlődnek, de mikor átlendülök, amikor csakis a jelenben tudok lenni, az egy csodálatos állapot, ott indul a felfedezés, a kreativitás időzónája. Minden projektbe maximálisan beleutazom, a fantáziám végtelen, „elszáll” a fejem, határtalannak élem meg a testemet, a mozdulatokat, az egész világot. Kívánom, hogy ezt valamilyen formában mindenki tapasztalja meg, mert így nagyon jó élni.

Minden projektbe maximálisan beleutazom, a fantáziám végtelen, „elszáll” a fejem, határtalannak élem meg a testemet, a mozdulatokat, az egész világot. Kívánom, hogy ezt valamilyen formában mindenki tapasztalja meg, mert így nagyon jó élni.

Góbi Rita két szerepében (Reptében, Freestyle)

Hogyan tekintesz saját művészetedre? Amikor elkészül egy koreográfia, megengeded magadnak az elégedettség érzését?

Ez nagyon nehéz. Nagyon szigorú vagyok, így ezen még sokat kell dolgoznom.

Jelenleg min dolgozol?

A következő évad első felében Hargitai Iván, Somogyi Tamás és Halasi Dániel rendezőkkel dolgozom majd, ahol a színészek és a táncosok mozgásáért vagyok felelős. A *Tátikák* című, ötszereplős, lányokból álló csapattal is indul a darabfelújítás. *Pici Bonbon* című gyerekelőadásom vidékre és a budapesti Táncszínházba utazik. A *Reptében* nevet viselő szólótánc Veszprémbe és Törökországba indul, *Vibration* darab Olaszországba, *Freestyle* darab Portugáliába megy. Mindezek között workshopokat és próbát tartok Ammanban. Az Óbudai Danubia Zenekarral is tárgyalás alatt van egy közös munka, *Macikoreográfiákat* kell megálmodnom élő zenekarral. Folytatódnak a más művészeti ágakkal összekapcsolt kiállításmegnyitók is, illetve a hátrányos helyzetű fiatalokkal való együttműködésem is. Bemutatjuk a legújabb gyerekdarabot és a legújabb felnőtt előadást is, Maurer Milán társaságában. Biztos van, amit kihagytam, de az agyam már a 2023/2024-et tervezi.

FEKETE ÁGNES

TIFF huszadszor – vissza a moziba!

A szervezők idén még bizonytalanságban láttak hozzá a TIFF – Transilvania International Film Festival – jubileumi kiadásához. Sok korlátozást feloldottak Kolozsváron is, vissza lehetett térni a moziterembe, lehetővé vált a nemzetközi meghívottak számára az utazás, sok alkotó be tudta fejezni a forgatást és/vagy az utómunkát, hogy filmjét végre bemutathassa a nagyközönségnek is – hogy a kedvező tényezők közül csak a legfontosabbakat említsük.

Július végén felpezsdült a hangulat Erdély filmfővárosában, ismét lehetett turistákat látni-hallani, de a járvány mégis átjárta a huszadik TIFF-et. A megelőzési intézkedések is beárnyékolják az élményt, hiszen zárt terekben kötelező maradt a maszk viselése, a versenyfilmeket nagyobb, ám kényelmetlenebb mozitermekben vetítették, hogy a hatalmas érdeklő-

dést és a korlátozott kapacitást összeegyeztessék.

Maradandóbb érvényű, hogy a filmválogatásban is felerősödött a járványok, megmagyarázhatatlan eredetű és kimenetelű betegségek motívuma, és az elszigeteltség, a magány, a kiszolgáltatottság jelensége, ami a pandémiák mellékhatása. Hasonló filmek készültek precovid időkben is, a TIFF-en vetített alkotások forgatókönyvei és forgatásai is megelőzik a 2020-as világvárányt, ám a kialakult kontextus miatt rendkívül érzékenyen reagált rá a közönség. Sokat elárul az arányokról, hogy a tizenkét versenyfilm közül kettőben, a brazil Iuli Gerbase A nuvem rosaja-ban (*Egy rózsaszín felhő*) és a görög Christos Nikou Milaja-ban (Almák) is ez a központi motívum.

A rózsaszín felhő megmagyarázhatatlan légköri jelenség (talán szennyezés) tíz másodperc alatt megöli azt, akit beborít, azonnali szükségállapot áll be, senki sem hagyhatja el a helyet, ahol épp tartózkodott, és az egy-két naposnak ígérkező helyzet hosszú évekig elhúzódik... A rendezőnőt nem annyira a krízis érdekelte, mint inkább az emberek: milyen hatással vannak egymásra, ha sokáig össze vannak zárva, vagy magányosan, elszigetelten kénytelenek leélni az életüket. Az *Almák* is disztópia-film: megfejthetetlen kór terjed az emberek között, egyre többen a totális felejtés áldozatai. A pszichiáterek által kidolgozott protokoll szerint egyre többen kell újra kialakítsák emlék-készleteiket – a tragikomikus helyzetből végül egy esszé bontakozik ki arról, hogy sokszor mi választjuk a felejtést, mert a valóság, egy tragikus veszteség emléke például elviselhetetlen, nem tudunk megküzdeni az érzelmi sokkal, mert a társadalom az érzelmi intelligencia fejlesztése helyett más, egyszerűbb megoldást hoz, egyen-émlékeket kialakítani a rémesek helyett.

A versenyprogramba első, legfeljebb második játékfilmjüket nevezhetik be az alkotók. Idén Guillermo Arriaga forgatókönyvíró, Katriel Schory producer, Scott Coffey színész-rendező-producer és Maria Popistașu színésznő bírálata alapján egy orosz film, Philipp Yuryevtől a *Kitoboy* (*A bálnavadász fiú*) nyerte a trófeát. Mivel a szelekció nem esztétikai megfontolások mentén történik, a ver-

40 Kultúra

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a Hamlet.ro oldalnak. Marketing-asszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

Pillanatkép a TIFF idei, kolozsvári nyitógálájáról

senyprogram nem tükrözhet filmművészeti trendeket, viszont egy másik versenyfilmmel, a portugál David Bonneville *O último banho* (Az utolsó fürdő) alkotásával karöltve középpontba állítanak egy másik olyan témát, ami sok alkotót foglalkoztat: a felnőtté válást, annak minden kínjával és derűjével együtt. Mindkét alkotás érint egyéb problémákat is, például az elszigetelt közösség zavarát, amikor az internet berobban hétköznapijainkba, egyszerre vicces és torokszorító, mert nyelvtől és kultúrájától megfosztották őket, a régi szellemeket már csak a nagyon öregek hallják, míg a modern világban senki nem segít unokáiknak eligazodni.

A felnőttkor határán van a szerb Ivan Ilik *Oasis* című filmjének három szereplője is, számukra, mivel egy elmegyógyintézet ápolójai, a szerelem és a testiség megértése és megélése is szörnyen zavarba ejtő. Egyébként ez az alkotás közelebb áll ahhoz, amit a TIFF jelent: mellbevágó, a tévében vagy a plázákban nem elérhető, kényelmetlensége miatt népszerűsége aligha utazó film (a szerelmi háromszöget az intézet mostani lakói játsszák el!)

Míg gyerek és szülő szövevényes kapcsolatára *Az utolsó fürdő* csupán a mellékszálban reflektál, több olyan alkotást láttunk, amelyben az apák és gyermekeik viszonya áll a középpontban, különféle háttérrel. A *Holy Father*-ben, Andrei Dăscălescu naplószerű pontossággal tárja fel kolostorba vonult apjához fűződő viszonyát. A *Tata mută munți*-ben (Apa megmozgatja a hegyeket) a román Daniel Sandu populárisabb regiszterben fogant opuszában egy apa irányít életmentő akciót fia érdekében a Bucsecs hegységben, Viggo Mortensen *Falling*-jában (Zuhanás) pedig egy szivárványcsalád otthonát dűlja fel az idős (és demenciában szenvedő) apa megjelenése...

A Filmkritikusok Nemzetközi Szövetsége (FIPRESCI) díja, amit a TIFF-en is kiosztanak a legjobbnak ítélt román filmnek, a szakmai zsűri által odaítélt rendezői nagydíj és a közönségdíj idén ugyanazt a filmet, a *Câmp de maci-t* (Pipacsmező) értékelte. Eugen Jebeleanu rendező a homofóbia hazai természetrajzát igyekszik megmutatni: a főhős polgárőr és meleg; munkaköre miatt macsó látszatát kelti, szó sem lehet coming outról, sőt, a lelepleződés beláthatatlan helyzetbe hozhatja. A másság és esetenként ennek felvállalása, az ellenséges környezettel való szembenézés

A filmválogatásban is felerősödött a járványok, megmagyarázhatatlan eredetű és kimenetelű betegségek motívuma, és az elszigeteltség, a magány, a kiszolgáltatottság jelensége, ami a pandémiák mellékhatása.

vagy az emberi-közösségi-társadalmi kudarc szintén gyakori téma a TIFF-es merítésben.

FIPRESCI-díjjal kitüntetett film több is volt a fesztiválon, például Alexandre Koberidze *Ras vkhedavt rodesac cas vukurebt* (Mit látunk, ha felnézünk az égre?) című alkotása a versenyblokkban (szakmai körökben csalódást okozott, hogy a TIFF zsűrije nem értékelte a nagyon szépen filmezett, hosszan kitartott, arcokat, önfeledt játékot, kóborkutyákat tanulmányozó jeleneteket felvonultató városi mesét), Radu Jude *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc* (Balszerencsés kufirc vagy dili porno) filmje, vagy a főtéren, szabadtéren vetített autentikus közönségfilm, a *Druk* (Még egy kört), Thomas Vinterberg Oscarral is méltatott, frenetikus munkája.

Kolozsvár nem csak a filmek miatt pezseg, míg tart a filmmaraton: a szervezők fókuszba helyeznek egy-egy országot (idén Spanyolországot és Szerbiát), amelynek legfontosabb filmalkotásait az alkotók jelenlétében mutatják be, retrospektívákat állítanak össze (idén Éric Rohmer életművét láthattuk), némafilmeket porolnak le és kortárs zenei kísérettel mutatják be. Sztárokat látnak vendégül (Sergej Polunin, világhírű balettművész a bonchidai Bánffy-kastélyban lépett fel), és mindenféle újítással dobják fel az amúgy is gazdag kínálatot – például, a sorozatfalók örömeire több újdonságot mutattak be és két alkalommal bingingelni is lehetett egy-egy évadot. Idén is voltak gyermekfilmek, a magyar nap is gazdag kínálattal várta a közönséget, Szabó István filmrendező volt a másik díszmehívott. Kis körütekintéssel mindenki saját ízlésének megfelelő kincseket bányászhat.

HEGYI RÉKA

KORTÁRS KLASSZIKUSAINK: SZÉKELY JÁNOS

Írni akart a saját törvényei szerint

Székely János íróról tartott előadást június 22-én a nagyváradai Bunyitay könyvtárban *Albu-Balogh Andrea* irodalomtörténész, a PKE adjunktusa, az Újvárad Kortárs klasszikusaink sorozatának évadzáró estjén. Az alábbiakban ennek szerkesztett változatát olvashatják.

Míg korábban elsősorban Szász László, az utóbbi időben Elek Tibor foglalkozott Székely János életművével, monográfiát is írt róla. Egy helyen megjegyzi: olyan alkotóról van szó, akiről méltatlanul keveset beszélnek, kevesebb a felfedező jellegű tanulmány vele kapcsolatban. Tudjuk, nagyszerű szerző, de a műveihez valahogy nehezen férkőzünk hozzá.

Pedig megéri a vele való foglalkozást az életmű. Akik ismerjük, tudjuk, mik az érdemei, előa-

50 Kultúra

ALBU-BALOGH ANDREA (Margitta) irodalomtörténész, egyetemi adjunktus, a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem oktatója. Önálló kötete: *Az ironia Karácsony Benő regényeiben*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2012.

dásomban ezekre próbálok rávilágítani. Székely Jánost leginkább drámaíróként ismerik, s ebben a színháznak jelentős szerepe van, annak, hogy a hetvenes évek végétől elkezdték játszani a darabjait, elsősorban Magyarországon. Mire ez a fajta kanonizációja megindult, költőként elhallgat, pontosabban nagyon kevés verset ír. Ez összefügg a kanonizációja töredezettségével. Bizonyos mozaikdarabokat ismerünk vele kapcsolatban, de sok olyan része van ennek az életműnek, amit kevésbé ismer az olvasóközönség. Az egyetemen mi Székely János életművével főleg az erdélyi magyar irodalom tárgy keretén belül foglalkozunk.

Mindenekelőtt szeretnék beszélni a nemzedéki besorolásáról, arról, hogy kik a kortársai, s

Archív fotó: Erdélyi Lajos

mit gondolunk ma arról a nemzedékről, akikkel egyidőben fellép. Ahhoz a generációhoz tartozik, amely éppen a második világháborút követően jelenik meg az erdélyi irodalomban. 1948-ban szerzi meg az érettségi bizonyítványát, előzőleg 1940-44 között a marosvásárhelyi Katonai Reáliskola növendéke volt, s a háború vége felé besorozták leventének. Utána két évre Németországba kerül, fogságba esik, s csak 1947-ben vetődik haza, majd érettségizik a marosvásárhelyi református kollégiumban. Tordán született ugyan 1929 márciusában, de az életpályája nagyrészt Vásárhelyhez köti. Mondhatni 48 után történik minden fontos az életében, egyetemre megy, majd elkezdődik írói pályájának kiépítése. Az a világkép, ami az esszéiből is kibontakozik, összefüggésben van a háborús években szerzett, traumatizált élményanyaggal.

Székely János
lánya, Ilona a
Partiumi Keresztény
Egyetemen
júliusban rendezett
konferencián,
ahol Albu-Balogh
Andrea és Balázs
Géza kérdezte
édesapjáról

S hogy kikkel kortárs? Bajor Andorral, Kányádi Sándorral, a vele éppen egyidős, Sütő Andrással, de Gálfalvi Zsolt is ide tartozik, aki még közöttünk van. (*Az irodalomkritikus néhány héttel az előadást követően hunyt el – szerk. megj.*) A nála 8-10 évvel fiatalabbak, Szilágyi Domokos generációja tekinthető az első Forrás-nemzedéknek. Székely János a maga kortársainak egyikével-másikával együtt is dolgozott az *Igaz Szó* szerkesztőségében. A nemzedéki tudathoz kapcsolódva nagyon fontos életének az az állomása, amit 1948-52 között Kolozsváron tölt előbb filozófia szakos hallgatóként, majd 1956-ig mint az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztőségének lektora. Onnan kerül át az *Igaz Szóhoz*, s marad a folyóirat kötelékében nyugdíjazásáig, 1989-ig. Megérne egy misét a szerkesztő, a versrovat vezető Székely munkásságának a vizsgálata is, hiszen sokak pályáját, indulását meghatározta, mások mellett Markó Béla is a tanítványának tartja magát.

A Székely János-féle világkép, filozófia pontosan rekonstruálható egyéb művei mellett az esszékötetekből (Egy rögeszme genezise, A mítosz értelme, illetve a posztumusz megjelent, de még általa összeállított kötet, A valódi világ). Ezekből jól körvonalazható az ő filozófiája. Mik is ennek a filozófiának az alappillérei? Az egyik a megértésre való vágy, ami nyilván minden gondolkodó ember eszmélkedésében ott van. Nagyon izgalmas az is, amit a mítoszlól gondol, mert összefüggésben van a művészetfilozófiájával és az irodalomszemléle-

tével. Ő megfogalmazott a pályája elején egyfajta vágyakozást a mítosz iránt. Úgy látta, a mítoszban egységes világmagyarázat van jelen, ami a mai korban már nincs meg, ez a világról való egységes tudás. Ám Székelyben megvan az ezután vágy, vágyakozás efelé, s úgy véli, minden igazi mű ezt az egységes világmagyarázatot próbálja megközelíteni. Azt mondja erről az Egy rögeszme genezisében: „Aki valódi irodalmat ír vagy olvas, az szintézis keresője, az egységes emberi őstudás örököse, vagy folytatója ebben a korban.” Ez magyarázza azt, hogy miért tartotta fontosabbnak az ő korban a gondolatot a nyelvnél, a kimondott szónál. Ugye ez már az a kor, amikor fellépett a Szilágyi Domokosék formabontásra törekvő, a nyelvvel való kísérletezést fontosabbnak tartó nemzedéke. Székely erről mást gondol, az irodalomtól egészen öntörvényű módon az egységes világmagyarázatot várja el, magával szemben is ezt az igényt teremti. Ez sok mindent megmagyaráz a lírájában. A kimondott szó mögött nem mond le a tartalomról.

A másik tényező, ami jellemzi filozófiáját, világlátását, az az emberről vallott elképzelése. Úgy látja, az embernek két arca van a világban: az egyik a cselekvő, dominancia-harcra törekvő emberi minőség, míg a másik a gondolkodó ember, aki valahol e harcok fölött áll, de éppen emiatt egyféle vesztes pozícióba kerül. A győztesek és a vesztesek alapgondolatot jelentenek a filozófiájában. Úgy véli, a gondolkodó ember számára fontos az erkölcs, igazából ez a kultúra

teremtője is, s az író az ő koncepciója szerint ide sorolható. Hogy e gondolat még érthetőbbé váljék, íme egy részlet a *Vesztesek* című poémájából: „A csata eldőlt, kis puha pöttyök / Pettyezik még a hegyet. / A völgyekről a síkvidékre / Özönlenek a vesztesek / Toprongyos, tántori népség. / Hogy lehet az, / Hogy a vesztesek azonnal elrongyosodnak, / Gönceik elkoszosodnak, / Korcukban tetű terem? / Ugyan mért nyú a vereség / Több csizmát, mint a győzelem?” A vers lényege, hogy a sors is a vesztesek ellen dolgozik, azt írja a végén: „A győztes igaza meghal. / A vesztesnek igaza lesz. / Mióta világ a világ, / Az nyer igazán, aki vesz.” E néhány sor jól összefoglalja azt, amit sok más írásában is kifejt. Ezt lehet az élményvilágára is rávetíteni, de annál tágabb a jelentése, egyetemesebben emberi.

Ötvenötben jelenik meg első verseskötete, s körülbelül hetvenig alakul ez a versírói pálya. Székely János ebben a korban olyan verseket ír, ami inkább a nyugatos költők kifejezési eszköztárához állt közel, vagy a helikonistákéhoz, mindenképpen a két világháború közötti időszakhoz, esetleg az újholdasokhoz. De semmiképpen sem hat rá az a neoavantgárd kezdeményezés, formai váltás, ami a hatvanas években jelentkezik Erdélyben is. Vannak érzelmileg rendkívül dinamikus versei, s ezeket is rém fegyelmezett módon írja meg, szonettben vagy más kötött formában. Jambust használ akkor, amikor már senki más. Ennek magyarázata is a filozófiájában keresendő, számára a mondanivaló előrébb való volt, mint a forma. Szándékosan szembe akart menni mindenféle elvárással, amit kora vele szemben támasztott.

Azt is nyilatkozta, hogy őt nem érdekli a siker, nem törekszik rá, ahogy azt is tudni róla, hogy a díjakat is visszautasította. Ő egy vallomásos költő, s elég sok életrajzi elem megjelenik a szövegeiben. Viszonylag követhető az életrajz, szépen visszakövethető a verseiben a Varró Ilonához, a társhoz fűződő szerelem dinamikája is. Ugye, ők egy idő után elváltak, ám később ismét együtt éltek Székely János haláláig.

Még egy motívumról beszélek, ez a bűntudat, ami egyrészt abból a szigorú erkölcsi magatartásból fakad, amit önmagával szemben megkövetel, másrészt ide kapcsolható egy személyes élmény is: az ötvenes évek végén letartóztatják az édesapját, s tőle pedig azt kérik, verseivel szolgálja ki a propagandát. Ezt megteszi, amennyire tőle telik, igaz, ezen verseit később nem vállalja, de miután a kényszerűség folytán megírja, a bűntudat motí-

Archív fotó: Erdélyi Lajos

vum még inkább jelen van, egyfajta meghasonulást is okoz.

Ahogy már említettem, Székely János leginkább drámaíróként lesz ismert, elsősorban az 1972-ben közölt *Caligula* helytartója okán. Előbb az *Igaz Szóban* publikálja, majd 78-tól lesz közismert a mű, amikor a Gyulai Várszínházban Harag György megrendezi. Drámaíróként berobban a magyarországi köztudatba, s az erdélyi közönség is innentől kezdi megismerni drámaírói vénáját. Persze korábban is írt drámákat, s drámai műveiben is fellelhetők azok a témák, amelyek a lírájában is. A magára maradt individuum vívódása a meghasonlottsággal, vagy az egyén kitettsége a történelemnek. Lásd Petronius alakját a *Caligula* helytartójában. Van-e neki esélye, mit tehet a hatalommal szemben? Érdekes még számomra Dózsa című poémája, amit viszonylag korán, 1964-ben ír. Először poémaként közli, majd beválogatja a drámakötetébe. Székely verses formában írja leginkább a drámáit, abban az időben teszi ezt, amikor már senki nem ír versben drámát. Fontos drámai műve még *A profán passió*, ez egyfajta Jézus-történet Tamás nézőpontjából, egy olyan karakter ő, aki két világ közt vívódik. Egy másik

darabja az 58 és 66 között írt – szeretett sokat dolgozni egy-egy művén – Irgalmas hazugság. Ebben a saját jelenét írja meg, viszonylag könnyen ki lehet tapintani, hogy ebben Gaál Gábornak a sorát fogalmazza meg, a nagy kanonizálóét.

Több műve történelmi köntösbe bújtatott üzenet, példázatos dráma, ami Sütőnél is megfigyelhető, ezzel a cenzúra is jobban volt kijátszható, ugyanakkor a nézőhöz eljut az üzenet. A bűn kérdése ugyancsak megjelenik, ugye Petronius is felteszi a kérdést, hogy ő maga is Caligulává lett-e?

Alapvetően a rövidprózák és regények írását is elkezdte az ötvenes évektől. Az első ilyen műve a Soó Péter bánata. Nagyon érdekes kisregény, itt is a meghasonlott ember jelenik meg. Soó Péter és Soó Pál testvérek, de mintha egy személyiség lennének, miközben végig vita, elkülönbözés van közöttük. Egyfajta tudathasadásos állapotot tükröz a mű. Az árnyékban ugyanez a téma, bár ez inkább fikciós. Az ember jelenik meg benne, akinek különválnak az árnyéka s követi őt. A Kosztolányinál megismert Esti Kornél-motívumot látjuk viszont ezekben a prózákban. Nem véletlenül mondja a kutató, hogy Székely János életművében minden mindennel összefügg. Az ő sajátos filozófiája a versekben, a drámákban és a prózáiban is visszaköszön. Ha narratív szempontból vizsgáljuk, azt látjuk, realista elbeszélésmódra törekszik. Nem akar sok újítást a prózájában sem, de nagyon ott van a század tematikáiban.

Érdemes még szólni A másik torony című könyvéről, mely némiképpen más, mint a többi. Nehéz is a műfaját meghatározni, ő azt írta a cím alá, hogy esszé egy készülő regényről. Ennek a regénynek több változata volt. Az első variánsnak az lett volna a címe, hogy A torony. Egy torony megépítését írta volna meg, aztán újraírta még kétszer-háromszor, a szövegváltozatokat egy dossziéba gyűjtötte. Az utolsó átdolgozásnak kezdetben az volt a címe, hogy A torony árnyéka, aztán a végső cím lett A másik torony. Ez inkább egy regény a regényírásról. Az elbeszélés problematikáját feszegeti, olyanképpen, ahogy Ottlik Géza is teszi az Iskola a határonban. Ahogy a megírhatóság kérdéseit felteszi ebben a regényben, az nagyon önreflexív. Az írás kulisszatitkait mutatja meg, miközben azt is látjuk, azért íródik így ez a regény, mert a rendszer is közbeszól. „Ha megírhatnám ezt a regényt...” – kezdi a mondatait.

Hogyha egyfajta összefoglalást kellene fogalmaznom, akkor elmondhatom, Székely János egy olyan író, aki nem a divatok után akar menni, hanem minden műfajban a saját szabályait követi, s meri ezt vállalni, akár a népszerűtlenség árán is. Ő írni akar, de csak a saját törvényei szerint.

*A 2021. június 22-én, Nagyváradon
elhangzott előadás szerkesztett változata.
Az előadás hanganyaga meghallgatható
az ujvarad.ro oldal Hangtár rovatában.*

Székely János

Utcák és szobrok

Megkívántam a végrendelkezést.
Bartók Bélától irigyeltem el:
„Míg ez s az a tér és körút
Erről s arról van elnevezve, addig
Megtiltom, hogy énrólam utcát
Vagy teret nevezzenek el.”

Micsoda naiv fenség!
Micsoda fenséges gyerekség!
A tehetetlen kétségbeesés
S a mindenható nagyság micsoda
Mondat-gigásza! Micsoda kegyetlen
Ítékezés az életem!

Megkívántam, s most végrendelkezem.

Én, alulírott Székely János,
Sebzetten és halálra szántan,
Állítólagos szellemi
Képességeim birtokában
Úgy rendelkezem, hogy amíg
Utcák, terek és városok
Egyáltalán és bárhol a világon
Gazemberekről vannak elnevezve:
Énrólam utcát ne nevezzenek el.

Míg széltolóknak áll a szobra, addig
Énnekem szobrot ne állítsanak.

Értsük meg egymást: nem hiszem,
Hogy ilyen veszély fenyegetne; mégis:
Míg valahol is tér vagy utca
Van elnevezve politikusokról,
Kik rögeszméik ürügyén befogják
Szekerükbe a nyomorultakat,
Hogy aztán maguk nyomorítsák őket –
Énrólam utcát ne nevezzenek el.

Értsük meg egymást: jól tudom,
Hogy kész röhej megtiltanom, amit
Senki sem készül elkövetni, mégis:
Míg elpusztult nagyokra hivatkozva
Pusztítja el és kínozza halálra
A mindenkori szent, kortársi horda
A mindenkori élő nagyokat;
S ha belehalnak, ismét csak ezekre
Hivatkozva a legújabbakat;

S ez nemzedékről nemzedékre így megy,
Folyton pusztítva, hivatkozva folyton,
Később megbánt gyilkosságok árán
Szaporítván az utcaneveket –
Énrólam utcát ne nevezzenek el.

Míg hála övezi a talmit,
Míg géniusznak titulálnak
Ügyeskedők ügyeskedőket,
S a néma érdem egymagában gürcöl,
Nincs kihez szóljon, begyógyul a szája,
S átkozva bánja, hogy világra jött –
Énnekem szobrot ne állítsanak.

Míg világtörvény marad a hazugság;
Embernek lesz ember fölött hatalma;
Míg leírják, hogy most már minden jól van
(Miközben minden tönkremegy);
Míg érvényes a Hamlet monológja,
Amíg üvölt a farkaszellem, és
Hóhéraiknak áldoznak a népek;
Szóval míg olyan a világ,
Amilyennek ma ismerem:

Énrólam utcát ne nevezzenek el,
Énnekem szobrot ne állítsanak.
S ha sohasem lesz másként – hát soha.
Abban bízom, hogy lent, a föld alatt
Megleszek utca s szobor nélkül is.

De addig – néhány régi temetés
Emlékeit idézve, amikor
Petőfi Sándort vagy Bolyai Jánost
Kaparták el, vagy Mozartot szegényt –
A velük való szolidaritás
Csekély jeleként meghagyom:

- 1) Temetésem ne legyen nyilvános.
- 2) Síromat ne jelöljék meg.
- 3) Ne hivatkozzék rám utólag senki.

(1968)

Igazkereső író emléképek tükrében

Székely János leánya, **Orbók Sándorné Székely Ilona** volt *Az irodalom és a kultúra éltető közege: a lokális és a regionális* elnevezésű júliusi konferencia vendége a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv és Irodalomtudományi Tanszéki Csoportjának. Az **Albu-Balogh Andrea** és **Balázs Géza** vezette beszélgetés során Székely János, az író, az alkotó, az ember portréja bontakozott ki, miközben kivetített fotókon követhettük nyomon a család életét.

Láthattunk diákkori portrét Székely Jánosról, megtekinthettünk egy leventefotót, ami 1944-ben készülhetett, mielőtt elvitték az alakulatot, menekültek a front elől. Szóba került, hogy Erdélyi Lajos készített egy egész fotósorozatot az íróról. Például ahogyan az íróasztala mellé telepedett kedvenc alkotópozíciójában, ahogyan ült a szék karfáján. Neki fontos volt az a kora reggeli két-három óra, amit az íróasztala mellett töltött, olyankor alkotott.

A dolgozószobájának egyik oldalán sorakoztak a könyvek. Antikváriumban rengeteg könyvet összevásárolt, német nyelvűeket is, mindent, amit fontosnak gondolt. Szép sorozatokra tett szert. Ezek az antikváriumokban vásárolt kötetek alapozták meg a könyvtárát. Később sok kötetet kapott ajándékba, küldték neki a dedikált tiszteletpéldányokat. Fénykép is megörökíti, amint könyvtornyok sorjáznak az asztalán. A család csodálkozott, miért nem csináltat inkább még egy polcot. Nem került rá sor, haláláig úgy maradtak a könyvtornyok.

Kézzel írta a szövegeit, és sokat javított. Utólag az *Igaz Szónál* legépeltette az írásait. Majd a legépelt dolgokat is többször újrajavította. Minden kéziratából van több példány. Egy-egy mű különböző változatokban.

Székely János sokat dohányzott. Orvosa mondta neki, ideje lenne felhagyni a sok bűdös bagóval. Megkérdezte az orvos: Többet ér az életénél a bagó? Mire ő: „Hófehér mosolya láttán gyáva voltam bevallani, hogy többet”. Ilona hozzáfűzte: „És tényleg így érezte. Nem érezte úgy, hogy az élet neki valamit ad. Úgy érezte, az ember ebben az életben rossz, kiszolgáltatott helyzetben van, és ez

a nyomorult élet sajnos csak mind rosszabb és rosszabb. Én legalábbis ezt a következtetést vontam le a családi beszélgetésekből. Am bizonyos értelemben elmondható: boldog volt, mert azzal foglalkozott, amit szeret. Nem érdekelték az apróságok, csak a lényeg. A mindennapi kicsi dolgok nagyon megkínózták. Jaj, mennyire nem szerette, amikor ilyen kötelességek vártak rá. Mondjuk az értekezletek az *Igaz Szónál*. Azokat biztos nem szerette. Ha hülyeséget mondtak, egész biztosan sajnálta rá az időt. Többször is megmondta: az emberek ne beszélgessenek egymással, teljesen fölösleges, mert azt tapasztalta, senki se kíváncsi senkinek a véleményére, mindenki csak a sajátját mondja, mondja, mondja.”

A mindennapi nyűgök elviselése mellett is elmondható: a szerkesztőségi munka testhezállobb volt számára, mintha tanított volna. Ahhoz nem lett volna türelme. Ő vezette a vers rovatot. Mindenkinek válaszolt a leveleire. „Otthon az édesanyammal nemegyszer beszélgettek a szerkesztőségi dolgokról, voltak azokban az időkben fúrások-faragások, intrikák, kirúgások, most is vannak ilyenek biztosan. Megbeszéltek ezeket, tisztán kiderült, hogy ki jellemtelen, ki milyen, nem maradt ez titok. Általában egyetértettek ezekben a dolgokban édesanyammal. Erkölcseileg közös színvonalon voltak.”

Szó esett az ivói kirándulásokról, időtöltésekről. Ezekről is készült fotográfia. „A vadászat iránti szeretetét a nagyapámtól örökölte az édesapám. Nagyapám annak idején szükségből orvadászni járt a Somos tetőre. Mindenki látta, hogy a puskacsövet a nadrágja szárába rejtette. Nem tudta behajlítani a térdét a puskacső miatt” – mesélte Ilona. Édesapja szerette a természetet, szép tájakat. „Valaki ajánlotta neki Ivót a Hargitán. Ahogy Zetelakán felmész, van ott egy hosszú patak, Ivó pataka, ott nagy vadászterület található. Vadászengedélyt vett ki évente. Eleinte vagy két évig a kis öreg, bajuszos, alacsony Pista bácsinál – Kiss Máté István volt a neve – laktunk. Utána megbeszéltek Pista bácsival, hogy apám vesz egy kicsi kaszálóházat. Ezek a kaszálóházak arra valók, hogy legyen hol lenni, amikor a zetelakiak mennek szénacsinálni. Azontúl ott nyaraltunk minden évben két-három hetet. Csak Ivó érdekelt

te.” Adódott egy-két eset, amikor meghívták külföldre, volt például Bécsben egy olvasóköri alkalomával. Székely János Budapesten is járt néhány-szor, ott élt a húga. „Egyébként nem szívesen mozdult ki otthonról. A dráma-bemutatói alkalomával sem. Nem érezte úgy, hogy igazán kíváncsi rá valaki. Ezeket olyan formális dolgoknak tekintette, ahol az emberek csak úgy elbeszélnek egymás mellett.”

Albu-Balogh Andrea mutatott egy újabb képet: egy ház falán emléktábla. „Ez a Bíróság utcában van Marosvásárhelyen. Nem laktunk ott kezdettől fogva.” Amikor Ilona született, Kolozsváron laktak a szülei. Még az öccse is ott jött világra. Aztán az édesapja állást kapott az *Igaz Szónál*. „Először egy tömbházlakást kaptak a Szabadság utcában, de aztán amikor elváltak, édesanyám visszaköltözött a nagymamához, édesapám meg a szüleihez. Ez a ház, amelyikre emléktábla került, az, ahol végül mégis ketten együtt laktak.”

Balázs Géza kérdezett arról, kik voltak Székely János barátai, kikkel járt össze. „Két dolog volt az életében, amit édesanyám mély megvetéssel illetett az efféle férfidolog végett: a vadászat és a bridzs. Volt neki egy kis kompániája, amely hetente összejárt, mindig máshoz mentek, ez volt a társasága. Egy-egy barát vagy ismerős eljött Kolozsvárról is, beszélgettek, de nagy társasági életet nem éltek.”

Hogy mi a története a díjvételek megtagadásának? „A Pezsgő-díj volt az, amit konkrétan visszautasított, mert azelőtt sokat támadták. 'Ha akkor nem kellett, most se kelljek' – volt egy ilyen benne. Hangoztatta, hogy márpedig ő nem törődik a társadalom és az emberek véleményével. Volt benne egyfajta sértettség. Úgy érezte, nem értékelik, nem gondolkodnak el azon, amit mond, akkor inkább hagyjanak neki békét. Nem is tudom, hogy aztán díjakat ajánlották-e neki, vagy csak úgy elterjedt, hogy jobb, ha nem is kísérleteznek vele. Egyszer mégis elfogadott valami színházi díjat. Biztosan nem akarta őket megsérteni.”

Elhangzott egy afféle „mi lett volna, ha” kérdés. Mire Székely János lánya határozottan azt

57

válaszolta: „Akkor sem lett volna más ember, ha nem abban a rendszerben él. Egyik rendszer sem jó – ez volt az alapállása. Őt az általános dolgok érdekelték, s nem az, hogy épp akkor mi van. Az emberi természet lényege, az alapvető társadalmi folyamatok érdekelték. A következtetés pedig, amire jutott, az nem volt optimista az emberre nézve.”

S hogy mit örökölt az édesapjától? „Semmit sem szabad azért igaznak venni, mert száz ember azt mondja, hogy igaz. Utána kell járni, megnézni, és az a lényeg, amit igaznak találsz. Az önálló gondolkodás volt a legfontosabb az életében. Az embereket nagyon lehet irányítani, ha nem vigyáznak. Akárhányan mondják, hogy valami úgy van, úgyse fogom elhinni. Ezt tőle örököltem.”

JAKÓ JULIANNA

Valami furcsa pompa

Ifj. Vidnyánszky Rómeó és Júliája Kolozsváron

Ember nincs, aki egyszer ne látta volna, de legalább ne hallott volna Shakespeare szerelmi tragédiájáról, a Rómeó és Júliáról. Mindenki tudja, miről szól, mi történik a két szerelmissel a végén. A színházba járok a többi szereplőt is ismerik, sőt, olyan is van, aki szinte kívülről tudja a monológokat, a párbeszédet. Sok van belőlük, hosszúak, majd' hogy nem azt írtam, unalmasak. Illendő vagy sem bevallani, én ezt a művet nem szeretem. Számtalan feldolgozásban láttam színpadon, filmen, tévében, különböző nyelveken, különböző neves és névtelen rendezők, színészek előadásában, de magaménak érezni a tragédiát, nem sikerült.

Két oka van, amiért elutaztam Kolozsvárra megnézni ifj. Vidnyánszky Attila előadását: azt írja a plakáton, műsorfüzetben, hogy *Shakespeare nyomán*. Láttam Wojczek-rendezését, amiből szá-

momra az derült ki, hogy a fiatal alkotónak véleménye van a világról, korunk emberéről, társadalomáról, és el is tudja mondani. Harsányan, de jó ízléssel és arányérzékkel kiáltja, hogy valami nagyon nincs rendjén. Kíváncsi voltam, mit kezd a klasszikusnál is klasszikusabb szerelmi tragédiával.

A kolozsvári Rómeó és Júlia első percétől az utolsóig érdekes, meghökkentő, dinamikus, szellemes groteszk játék, egy akkora slusszpoénnal, hogy majd' elájultam a gyönyörűségtől. A színpadon berendezett játéktér lehet római fürdő és cirkuszi porond, én utóbbit részesítem előnyben. Ebben az előadásban a herceg kikiáltó, narrátor, stand-up komédiás, mikor, hogy kívánja a játék. A Dajka játékmester, Montaguék és Capulették lehetnének ugyanaz a család, csak utóbbiban a férfi szava a döntő, Mercutiot nő alakítja, Benvolio kétnemű (fiú, de mellei vannak), Paris és Tybald nem kimondottan nemesek és urak. A jó Lőrincz barát élettel-halállal kísérletező bohóc. A két fiatal, Júlia és Rómeó a szerelem édenéből csöppennek szemfényvesztő, őszintétlen világunkba. A manézsban a festett clownok között ők a légtornászok. Ég és föld között élnek meg szerelmüket, a kupolából függő szeren hangzik el a nászok utáni ismert párbeszéd. Tudják, a pacsirtás.

Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

Ifj. Vidnyánszky az emberi kapcsolatokat vizsgálja képmutató korunkban, és keresi a tragédia okát, ha úgy tetszik, a felelősöket. Viszonyokra, bizalomra kérdez rá, szülő és gyermek, házastársak, barátok, szerelmesek között. Izgalmas, ahogy a három barát – Rómeó, Mercutio, Benvolio – kapcsolatát firtatja, a három fiatal egymás iránti érzelmeit.

Ki a felelős a fiatalok tragédiájáért? A szülők meg sem hallgatják gyermeküket. A társadalomban a harc a férfiú erény. Kulcsmondatnak tekintem az előadásban elhangzott kérdést: „Kivont szablyával békét prédikálsz?” Az egyház a hazugságot többre tartja, mint a házasságon kívüli szerelmet. A barát szemmel láthatóan ujjong, hogy a kísérlete sikerült, a szer hatott, a lány tetszhalott. A Dadus csupa jószándékból, de számot nem vetve a következményekkel, mintegy játéknak tekinti a titkos légyottot.

Kérdések, amelyekre nekünk kell megtalálni a válaszokat. Az én olvasatomban senki nem vállalja a felelősséget. Következmények nélküli világban élünk, melyben mindig mást okolnak: a körülményeket, a futárt, akárkit, bárkit, csak nem önmagukat. Meg aztán a jó Lőrincz barát azt mondja: „Boldog, ki ifjan már a mennybe térhet”.

Az előadás nem válaszokkal szolgál, hanem groteszk jelentekkel, élő zenével, fergeteges játékkal, remek poénokkal, lírával, nevetéssel, kemény gyomrosokkal. Kifejező, eklektikus, néha bohócruhákra hasonlító jelmezek, valamint szellemes, beszédes koreográfia egészíti a képet. Valami furcsa pompa lengi körül az egészet, nem tudom megfejtetni, mi az, nem is kutatom, színház ez, remek színház, naná, hogy elvarázsol.

A színészek parádés játéka pedig lenyűgöz, ahogy váltanak a groteszkről a lírába, a komédiából a drámába és fordítva. Egy hangsúllyal, tekintettel, gesztussal, mozdulattal képesek egész történeteket elmesélni. Kézdi Imola úgy affektál, mint a gazdag férfiak felesége szokott, és elhallgat, mint a leigázott asszonyok; Szűcs Ervin Capuletje azt hiszi, attól erős, mert parancsol; Albert Csilla csupa élet Dadusa időnként megsértődik és ellenállhatatlan. Váta Lóránd vérbeli komédiázása, Imre Éva vibráló Mercutioja, Farka Lóránd (Paris) színei, hangjai, Bodolai Balázs (Tybald) önteltsége, Bogdán Zsolt sunyi Lőrincz barátja, Gedő Zsolt (Benvolio) ezer színű, hangú játéka, Kiss Tamás (Rómeó) kamaszos bája, hiteles játéka, Román Eszter érzékeny őszintesége, mind telitalálat. Nemhiába híresek a kolozsvári színművészek, csak velük lehetett hitelesen színre vinni ezt a groteszk kortárs előadást. És sok mást is – természetem hozzá. Román Eszter, Kiss Tamás és Gedő Zsolt a színház újoncai, ez az első bemutatójuk. Szépek, fiatalok, tehetségesek. Pompásan beleillenek ebbe a rendkívüli társulatba.

Az előadásban fellelhető apróbb hibák nem a színészek játékában keresendők, de ennek az előadásnak az esetében ezeket firtatni, sima keckeckedésnek tűnne.

A rendezés bravúrja, hogy a Rómeó és Júlia nem aktualizált, hanem aktuális. Ifj. Vidnyánszky Mészöly Miklós fordítását használta, nem írta, íratta át mai nyelvre a tragédiát. Meghúzta, betoldott, improvizációkat használt, s ettől lesz élő, eleven, dinamikus, izgalmas, no meg attól – nem

A rendezés bravúrja, hogy a Rómeó és Júlia nem aktualizált, hanem aktuális.

győzőm ismételni –, ahogy a színészek interpretálják. Attól aktuális, hogy a mában, a bennünk megfogalmazódó kérdéseket teszi fel, a minket, ha úgy tetszik, a társadalmunkat foglalkoztató problémákat vet fel.

Az előadás vége pedig hatalmas poén, s egy nagyszerű, felemelő gondolat: bárhogya is fordulna a világ, a szerelem, a szeretet örökké megmarad.

Ifj. Vidnyánszky előadása nem politizál, csak betartja azt, amit Hamlet királyfi kér a színészek-től: a szóhoz illeszti a cselekményt, és a cselekményt a szóhoz. No, de Cseh Tamás is megmondta: nagy ravaszdi ez a Shakespeare William.

Szóval, hogy hogy nem, én megszerettem ez a tragédiát, legalábbis ezen a színházi nyelven elbeszélve.

SIMON JUDIT

KOLOZSVÁRI ÁLLAMI MAGYAR SZÍNHÁZ

W. SHAKESPEARE NYOMÁN: RÓMEÓ ÉS JÚLIA

Mészöly Dezső fordításának felhasználásával

RENDEZTE: Ifj. Vidnyánszky Attila

DÍSZLETTERVEZŐ: Csíki Csaba

JELMEZTERVEZŐ: Kiss Zsuzsanna

SZÍNPADI MOZGÁS: Sinkó Ferenc

RENDEZŐASSZISZTENS: B. Veres Emőke

SZEREPLŐK: Román Eszter (Júlia), Kiss Tamás (Rómeó), Váta Lóránd (Herceg), Albert Csilla (Dajka), Szűcs Ervin (Capulet / Montague-né), Kézdi Imola (Capuletne / Montague), Bogdán Zsolt (Lőrinc barát), Imre Éva (Mercutio), Gedő Zsolt (Benvolio), Farkas Lóránd (Paris), Bodolai Balázs (Tybalt)

Megélni az anyaságot

Dér Asia és Haragonics Sára első egész estés dokumentumfilmje, az *Anyáim története* nem pusztán az örökbefogadás magyarországi menetének nehézkességére igyekszik felhívni a figyelmet, hanem arra is, hogy a magyar kormány intézkedései milyen kihatással vannak arra, ha az örökbefogadók egyneműek.

A film kezdő jeleneteiben az örökbefogadásra készülő Virág és Nóra egy saját maguk által írt gyermekmesébe csomagolva próbálják belefoglalni mindazt, amely az új családtagnak magyarázatot ad majd az újdonsült környezet megértésére. Ez már önmagában aktualizálja a történetet – gondoljunk itt a *Meseország mindenkié* című könyv körüli történésekre.

A személyességet erősíti az is, hogy az alkotók a két nő egymásra találásával ágyaznak meg az

rejtve maradványok a néző előtt. Kisérték homályban tartásának az is lehet az oka, hogy a film készítői inkább a témára fókuszálnak.

Annyi azért kiderül, hogy egy zenekar frontembere. Feltételezünk róla némi anyagi biztonságot. Illetve látjuk kétkezi dolgok praktikus megoldása közben. De karaktere nem kap a történetet gazdagító háttérszínezetet. Nem tudjuk, honnan jött. Inkább azt láthatjuk, hova tart. Ez azért is kiemelendő, mert a másik főszereplőt, Virágot, látjuk az anyjával és a barátaival bensőséges beszélgetések közben. Az ő karaktere így módon rétegzettebb.

A film feszültsége több szinten jelenik meg a több évszakot is felvillantó, az idő múlását ezzel is jelző jelenetekben. A melegek elfogadása a társadalom részéről az egyik vetület. Az örökbefogadás bürokratikus rendjével való küzdelem egy másik szint a történetben. De leginkább a szülő-identitás kibomlásának bemutatására törekcszenek az alkotók ebben a hetvenöt perces játékidejű dokumentumfilmben.

Az adoptált kislány, Melissa megérkezéssel ugyanis csak a mese valóra válásának második fejezetéhez érkezünk el. Hiszen a családdá összeforrás lenne a filmben szereplő nők vágyainak igazi beteljesülése. Ezt a folyamatot segítene mediálni a kamera jelenléte. Ám hogy ebben a történetben hol tart a kis közösség, a főszereplők különbözőképpen ítélik meg.

Igazából a háttérben cseperedő gyerek látványos fejlődése lehetne a folyamat fokmérője. Melisszán látszik, hogy lassan bizalmába tudja fogadni az új környezetet. Az otthoni életképek, mint a fogmosás, az etetés vagy az ünnepek, a karácsony és a szülinapi zsúr képei egyre inkább a bensőségesség érzetét keltik. Bizonyos mozzanatok még ki is kacsintanak a filmből, melyek a filmkészítők és a szereplők szintén családiassá alakult viszonyrendszerét sejtetik.

Ez a viszony érződik még akkor is, mikor a krízis-alkalmak is a kamera elé kerülnek. Látjuk, mikor ér a határpontra a dokumentumfilm alanyainak egymáshoz, illetve a leselkedő kamerához

Film

BERETVÁS GÁBOR kritikus Debrecenben szerzett diplomát mint filozófus-esztéta. Több felsőoktatási intézmény óraadó tanára vagy vendégoktatója. Kolozsváron él.

örökbefogadást lekövető dokumentumfilmnek. A 2010-es archív felvételeken Nóra, a film egyik főszereplője egy parlament előtti tüntetésen levideózza az akkor még parlamenti képviselő Kaufer Virágot. Dokumentált pillanatok, a kamerán keresztül „első látásra” képei ezek.

Majd híradószerű pillanatképeket kaphatunk a 2010 óta formálódó politikai fordulatokról és közhangulatról. Ugyanúgy felbukkan egy-két mondat erejéig Kövér László, akárcsak Orbán Viktor, majd a Budapest Pride és az az ellen tüntetők is feltűnnek a filmben egy pár másodperc erejéig.

„Most úgy érzem, hogy innen el kell húzni nagyon messzire” – hangzik el a kulcsmondat Nóra szájából. Aki, annak ellenére, hogy eleinte félszeg színezetet kap, mégis a film lehangsúlyosabb szereplőjévé válik. Ám még így is valamelyest

való viszonya. A vágás során a filmbe olyan jelenet is kerül, amelyben a feszült felek a hangrögzítő mikroportot bontják le épp magukról. És ez a bizalmi viszony érhető tetten abban is, amikor ezután a kitalált dada-szerepbe („se nem anya, se nem apa”) került Nóra a kamera mögött álló filmkészítővel, mintegy velünk, vagy még inkább önmagával folytat párbeszédet.

„Én az anyai érzéseket akarom megélni” – mondja Nóra ebben a kulcsjelenetben. Mivel eddigre világossá vált számára, hogy az anyának kijáró szeretetre a kislány részéről párjának, Virágnak van inkább esélye. Az önvallomás, az anyaság megélésének vágya, talán a film legőszin-

tébb jelenete. Az érzelmi kitörés utáni szembenézés a számunkra láthatatlan filmkészítővel a mediációs módszer működését is sejteti egyben.

A filmnek nagy erénye tehát, hogy érzékelhető benne az alanyok és a kamera (illetve az azzal összeforró filmes) bizalmi viszonyának kialakulása és elmélyülése. Ez a filmesek érzékenységét is dicséri. Hiszen a beállításokon látszik a diszkrét távolság megtalálásának igénye. Így akár egy ajtófélfá vagy kerítés mögül, akár egy autó hátsó üléséről készülnek a képek, az intimitás feltételezhetően a legkevésbé sérül.

BERETVÁS GÁBOR

1971 nyarán a Petőfi Park homokozójában alakult meg a Kortárs Színpad '71 elődje. Négy

padot toltunk össze a homokozó körül, mi négyen, alapítók. Naponta késő délután itt próbáltunk, próbáltuk az erre az alkalomra írt bugyuta „darabomat”, amelynek témája: egy srác leszólít az utcán egy csajt. (Hahahahaha! Ha lett volna hozzá bátorságom!). A társaságot értelemszerűen Homok Színpad 04-nek neveztük el. Hogy kik azok négyen? Név szerint csak egyetlen egyre emlékszem: itt vagyok.

Amikor úgy gondoltam, gondoltuk, hogy kellene egy fedett tér, egy színpad, egy a világot behozó deszka, végigjártam néhány művelődési házat (17 éves gimnazista voltam!), természetesen mindenhol elzavartak. A Megyei Kultúrigaz-

hozott össze, aki a maga plusz hat évecskéjével akkoriban is alig volt idősebb azoknál, akik akartak valami mást a kőszínház helyett. Nem is helyette, inkább mellette.

Kőrössi P. József A Kortárs, ahol nem tudtuk, civilek vagyunk

Géza azonnal bevállalt bennünket (a keresztapa is ő lehetett, az új, a befogadható név: Kortárs Színpad '71 bizonyára tőle származik). Nem sok idő után beavatta korábbi évfolyamtársát, Wellmann Gyurit. Sokat balhéztak, mert Géza a hagyományosabb szín-

házat erőltette, nem értette az abszurdot (bár később a Ionesco darabban nagyon jól hozta a királyt a „kőszínházban”, de ahhoz olyan rendező is kellett, aki kihasználja Gézának a koncepcióhoz illeszkedő ripacszkodását!). Wellmann a kísérletező rendező volt, a groteszk és az abszurd híve, „színeszeit” és az eszközeit is ennek megfelelően választotta. Géza megérezte, hogy szüksége van erre és engedett. Ő egy másik kőszínházat akart, azt erőltette a Kortársban, mert nem értette, miért kellene attól eltérni akár úgy is, hogy szembemegy vele. Meg, ha lehetne is – érdemes-e. Ezzel együtt néha sikerült olyan alternatívát kínálnia, amire a kőszínház nem alkalmas, és a korábban nagyszerű Stúdió színház a Páskándi-darabokkal már nem jöhetett elő, mert a cenzúra nem engedte. Minket azonban szinte-szinte le se szartak az alacsony ülőkéről: ha volt is minden bemutató előtt hivatalosan vizionálás, az „amatőrség” nem érdekelte a kulturális igazgatóságot. Akkor sem, ha lázadó-

Előhívás

KŐRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

gatóságot is felkerestem. A *Fáklya* szerkesztőségének épületében egy helyes hölgy volt az előadó, akivel találkoztam – akkor még nem mertem, ma úgy mondanám, tárgyaltam. Később, boldog Ady-körözős korszakomban sokáig annak a társaságnak is ő volt a bámulni való dekoltázst villogtató felügyelő referense. Hajdu Géza biztosan emlékszik a nevére, hiszen az úgynevezett „vizionálásokon” – bemutató előtti cenzúra – kedvesen mosolyogva ő képviselte a kultúrpolitikát. Számos próbálkozás és több hét elteltével rájöttem, hogy a Homok Színpad elnevezés miatt buzíknak néznek minket, ezért nincs helyünk (a nap alatt sem).

Ha diákként Váradon valami belülről piszkálgatta a koponyádat, akkoriban minden út Demkó tanár úrhoz vezetett. Ő Gábor Jóska, (József) vezető színészt ajánlotta. Megkerestem, aki a „fiatal, tehetséges és lelkes” Hajdu Gézával

A fotó a Petőfi parkban készült ötven éve. Aki felismeri őket, esetleg magát, jelentkezzen, a lány talán Hajnal

Csoportkép a hetvenes években, a Szakszervezetek Művelődési Háza előtt, amelynek stúdiótermében működött a Kortárs Színpad '71, ugyanott, ahol az Ady Endre irodalmi kör is tartotta péntekenként az üléseit

zott, hiszen észlelhető szándék az nem volt. Nem vették észre benne a politikát, a civilek megjelenését. Civilek csak ma vannak, és most már visszamenőlegesen is.

Ma így mondanánk: igen, a Kortárs Színpad civil szerveződés volt, azzá lett, ami kicsúszott a hivatalosság ellenőrzése alól. Géza akkor sem hibázott, amikor a Csongor és Tündét, a Tüvétevéket (Illyés Gyula), és hasonlókat rendezett, ezekkel tündökölt (meg kell nézni a premierek közönségét: csupa olyan ember, hivatalosság, művész, többnyire a saját korosztálya, vagy idősebbek, akik előtt bizonyítani akart, hiszen a SZÍNHÁZBAN komolyabb szerepet akkoriban nem kapott, nem kaphatott, figyelemfelkeltő kiugrás lesz a Csongor és Tündében az egyik ördög (!). Erősen mellette szól, hogy hagyta, sőt örült neki, ha *más* is bekerül a repertoárba. Be is került Wellmann egyik-másik rendezése (egy remek Schmocek-előadás), és az én Cocteau-átírásom például, de végül is még a *Tüvétevék* is, a maga groteszk parasztvilágával eltért a kőszínházi elvárásoktól, és azt ő rendezte, Hajdu Géza. És győzött. Ha Wellmann rendezhetett is néhány nagyon izgalmas előadást, amelyek megvalósítását nem

azokra bízta elsősorban, akik színészi pályára készültek – a csapat, ha életvitelében nem is, a színpadon többnyire konzervatív felfogású maradt, de csapat. Mert Géza kiváló szervező, adminisztrátor, és csapat-életbentartó volt.

A Kortárs Színpad '71 akkor vált kulturális civil szervezetté, amikor Romániában erről nem is hallottak, és hiába működött hasonló Magyarországon, de főleg Lengyelországban, ők sem tudták, hogy civilek, de azt, hogy mozgalom, azt igen. Mi viszont éppen azt nem tudtuk, hogy mozgalom vagyunk. A lengyelországi, magyarországi, jugoszláviai alternatív színházi mozgalmak, amelyekről alig volt tudomásunk, számunkra nem lehettek minták: automatikusan hozta létre a Kortársat az a kulturális légkör, amit akkor mi észre sem vettünk, mi csak csináltuk.

Egy kiváló színikritikus újságíró mondta a rikkancsnak egy kocsmában este, amikor az a lapját kínálhatta: „Mi nem olvassuk, mi írjuk!” Utólag engem is meglep, nem most, de most írom le először, hogy így volt: nem tudtuk, hogy civilek vagyunk, csináltuk, és úgy éltünk civilként, hogy meg sem éltük.

ELESU